

Suradnja odgojno - obrazovne ustanove s lokalnom zajednicom

Drenjančević, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:596144>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

TINA DRENJANČEVIĆ

SURADNJA ODGOJNO-OBRAZOVNIH USTANOVA S LOKALNOM ZAJEDNICOM

Diplomski rad

Pula, siječanj, 2018.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

TINA DRENJANČEVIĆ

SURADNJA ODGOJNO-OBRAZOVNIH USTANOVA S LOKALNOM ZAJEDNICOM

Diplomski rad

JMBAG: 0303027987, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani sveučilišni Učiteljski studij

Predmet: Pedagogija

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Opća pedagogija

Mentor: doc. dr. sc. Marina Diković

Pula, siječanj, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile
u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.
Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
1. Što je zajednica?	3
1.1. Osnaživanje za promjene.....	3
1.2. Organiziranje zajednice.....	4
1.2.1. Jeste li vi motivirani za rad u zajednici?.....	6
1.2.2. Postavljanje osobnih ciljeva.....	7
1.2.3. Procijenite svoju zajednicu	8
1.2.4. Što je potencijal zajednice?	8
2. Građansko / Civilno društvo.....	10
3. Učenici i učenje u učeničkim zadrugama.....	12
3.1. O povijesti zadruga	12
4. Učenici i učenje za aktivno građanstvo u školi.....	15
4.1. Učenici i učenje u izvanučioničkoj nastavi.....	15
4.2. Zadaće i vrste izvanučioničke nastave	16
4.2.1. Prirodni i gospodarski prostori u neposrednom okruženju škole	17
4.2.2. Ustanove i komunalni objekti	18
4.2.3. Kulturne i vjerske institucije	19
5. Građanski odgoj i obrazovanje kao pretpostavka učenju za aktivnost u civilnom društvu.....	20
5.1. Građanski odgoj i obrazovanje i provedba u školama.....	20
5.2. Civilno društvo kao domena Građanskog odgoja i obrazovanja	22
5.3. Odluka o donošenju i Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole	22
5.4. Građanski odgoj i obrazovanje u okviru Cjelovite kurikularne reforme.....	24
6. Civilno zalaganje u visokoškolskom okruženju	27
6.1. Učenje zalaganjem u zajednici.....	29
6.2. Učenje zalaganjem u zajednici – ideje, koncepti i pristupi definiranju	30
6.3. Što jest, a što nije učenje zalaganjem u zajednici?	30
7. Metodologija istraživanja	34
7.1. Cilj	34
7.2. Problem.....	34
7.3. Instrument i obrada podataka	34

7.4. Uzorak.....	35
7.5. Rezultati i rasprava	39
8. Zaključak	44
9. Literatura	46
10. Prilozi.....	48
Sažetak.....	53
Summary	54
Popis tablica i grafova.....	55

UVOD

Hrvatski školski sustav u kojeg je ugrađen suvremeni europski model odgoja i obrazovanja prilagođen potrebama hrvatskog društva može biti prihvatljiv jedino ako sadrži učinkovite i pozitivne strane kulturalnoga i gospodarskoga napretka, ali i cjelokupnih uvjeta življenja. I u drugim razvijenim zemljama velika se važnost pridaje upravo učinkovitosti školskoga sustava, procesima gospodarskoga rasta i kulturnoga napretka. Učeničke potrebe uvjetovane su sve složenijim procesima rada, a nametnute su u smislu stvaranja novih paradigmi učenja i novih oblika nastave, navodi Skok (2004). Budući da ovi zahtjevi nastaju iz potrebe za kvalitetnijim načinom rada, počinjemo tragati za još učinkovitijom nastavom, kako u okviru škole, tako i izvan nje. U skladu s tim, u odgoju i obrazovanju prihvaćaju se nova načela učenja i poučavanja, s ciljem stjecanja znanja i vještina, koja su otvorena inovacijama i nadograđivanju sukladno ubrzanim promjenama u društvu, kulturi, gospodarstvu, znanosti i tehnologiji.

Upravo je odgoj i obrazovanje ono što potiče svjesnost učenika o ljudskim pravima i odgovornostima, te utječe na razvijanje vještina i stavova. U školama je uvedeno posebno područje koje se temelji na odgoju i obrazovanju koji učenike priprema da postanu aktivni i odgovorni građani tako što ih uči potrebnim znanjima, vještinama i stavovima kojima mogu pridonijeti razvoju i dobrobiti društva u kojem žive. Područje o kojem govorimo je Građanski odgoj i obrazovanje koje u osnovi ima stvaranje odgovornih i aktivnih građana koji poznaju i promiču svoja prava. Ukoliko učenici kroz svoje školovanje usvoje znanja, vještine i stavove o Građanskom odgoju i obrazovanju, to će ih potaknuti da postanu aktivni i odgovorni građani, prihvate različitosti i odgovornost, te doprinose životu svoje zajednice i društva kojem pripadaju. Jedna domena u novom prijedlogu Građanskoga odgoja i obrazovanja je Civilno društvo, a sadržaji te domene usmjeravaju učenike na aktivno djelovanje u zajednici. Aktivnim djelovanjem, odnosno društvenom participacijom učenici stječu znanja i razvijaju vještine i stavove o važnosti osobnih i zajedničkih stavova u zajednici i sudjelovanju svih građana u doprinosu boljitka u zajednici.

Civilno društvo jedna je od najkonkurentnijih tema u društvenim znanostima današnjice, a ideja koja ga je pokrenula odgovor je na izazove globalizacije. Ključni

pojmovi koji se spominju u ovom radu su: zajednica, Građanski odgoj i obrazovanje, civilno društvo. Istraživanjem u ovom radu željelo se ukazati na važnost mišljenja studenata o civilnom društvu, te njihovom sudjelovanju u zajednici u kojoj žive. Također se željelo ukazati na važnost procjene studenata o ishodima učenja učenika razredne nastave iz Građanskoga odgoja i obrazovanja s obzirom na znanja, vještine i stavove.

1. Što je zajednica?

Pavić-Rogošić (2004) u objašnjenju pojma „zajednica“ navodi na skupinu ljudi koja ima slične interese, te dijeli zajedničko mjesto stanovanja i iskustvo. Taj izraz često koristimo za stanovnike istog područja; susjedstvo, grad, selo, općina, regija ili čak država. Također, ljudi se mogu osjećati kao dio zajednice s ljudima koji imaju slično ili isto iskustvo. Npr. mogu se smatrati dijelom: vjerske zajednice, etničke zajednice, zajednice ljudi s posebnim potrebama. Zajednice poput radnih zajednica ili poslovnih zajednica mogu osnovati ljudi s istim interesom za iste stvari. Pojam „zajednice“ odnosi se na različita područja, sa zemljopisnoga gledišta, a to je grad, država ili selo. Također se odnosi na skupine ljudi na tom području, svih etničkih skupina, svih dobi, svih društvenih skupina i na područja unutar grada, četvrti ili područje mjesnoga odbora. Zašto su zajednice važne? Zajednice su veoma bitan prostor našega života jer u njima ostvarujemo svoju društvenost i svoje potrebe. Svi mi želimo živjeti na prostoru dobrih, lijepih i čistih zajednica u kojima se može osjetiti duh zajedništva.

Zajednica o kojoj ćemo govoriti u ovome radu je demokratski oblik življenja. Naš građanski zadatak je utjecati na osnovne uvjete života te tako s drugim članovima poboljšati uvjete življenja, vodeći se principima i vrijednostima koji tu zajednicu povezuju. To je rad koji zahtjeva vrijeme i strpljenje.

1.1. Osnaživanje za promjene

Prema Pavić-Rogošić (2004) prvi i najveći izazov, uz ljude, novac i prostor, je promjena u načinu djelovanja i razmišljanja. Pri tome se misli na promjene koje nisu nametnute od strane vlasti ili nekog drugog, koristeći pri tom svoj položaj, koji ne uzimaju u obzir lokalne potencijale i ograničenja, kao ni mišljenje građana. Takve promjene od strane vlasti ljudi ne prihvaćaju vrlo rado i one često ne zažive. Kada spominjemo promjene, ne mislimo na promjene u životu, već na promjene u prirodi. Pojava u prirodi, kao i pojava u društvu, prolazi kroz određene promjene. Na njihovu interakciju djeluju pozitivni faktori i ograničenja koja ometaju rast i razvoj tih promjena. Velika većina inicijativa za promjene susreće se s ograničenjima ili problemima ukorijenjenim u sustav razmišljanja i ponašanja. Nakon što promijenimo način razmišljanja i ponašanja, nećemo se više vrtjeti u krug oko uzroka problema i posljedica.

Kod iniciranja promjena moramo voditi računa o mogućim preprekama ili ograničenjima, te ne smijemo imati očekivanja da će se korijenite promjene dogoditi u kratkom vremenu. Njima prethode promjene u nama samima, u glavama svakog pojedinca i na taj način pridonosimo da se promjene događaju brže. Potrebna je potpora profesionalaca, volontera, lokalne samouprave, ali i poslovnoga svijeta za postizanje promjena u zajednici. Ujedinjavanjem svih nabrojanih faktora veća je mogućnost za uspješno prepoznavanje problema, realizacije ideja i provedbe planova aktivnosti.

Pavić-Rogošić (2004) navodi da sve ove ideje i planovi ipak počinju od pojedinaca koji razgovaraju, razmjenjuju svoju zabrinutost i ideje, te društvene dileme. Na taj način okupljaju se u inicijalnu grupu spremni za poduzeti nešto u smjeru općeg dobra. U tom smjeru traže savjete od stručnjaka i tako uključuju organizatore zajednice i educirane facilitatore. Tako pokušavaju okupiti oko sebe što veći broj ljudi, odnosno članova zajednice. Dva su generalna pristupa za razvijanje ideje. Često se traži stav stručnjaka o početnoj ideji i prema tome se ravnamo u njenom daljnjem razvijanju i rješavanju problema. Postoji i pristup koji se temelji na uključivanju članova u zajednicu u svim fazama procesa. Ovim se pristupom osnažuju članovi i uče se iniciranju i ostvarivanju promjene te kako sudjelovati u javnim akcijama.

1.2. Organiziranje zajednice

Jedno od glavnih pitanja koje nas može motivirati u radu s brojnim zajednicama je kako pomoći zajednici u okupljanju svih potencijala za suočavanje s problemom i za eventualno rješenje, objašnjava Pavić-Rogošić (2004). Nije uvijek lako započeti s ovakvim zadatkom, pogotovo na onim područjima koja su bila zahvaćena ratom ili pretrpjela velika stradanja, koje su još uvijek u međunacionalnim previranjima, gdje lokalna vlast ne surađuje s udrugama. Jaka vjera u lokalne potencijale, te njihov suradnički odnos i podjela odgovornosti za zajednički život, potrebni su da bi se moglo početi raditi. Članovi zajednice, uključeni u proces razvoja i promjena, stječu vještine i uče što je sve potrebno za organiziranje zajednice, rješavanje sukoba, rješavanje problema kroz rad i donošenje odluka. Na taj način moći će bolje odgovoriti na probleme i potrebe zajednica u Hrvatskoj, u kojima je tek potrebno

razviti i poboljšati kvalitetu življenja, uključujući odgoj i obrazovanje, zaštitu okoliša, te mogućnost zapošljavanja.

Ovakvim pristupom, akcije planiraju i provode članovi zajednice, koji imaju isto viđenje o napredovanju zajednice, koji su spremni preuzeti rizik i koji su se odlučili za promjene, koji prihvaćaju odgovornost, koji znaju što treba promijeniti, koji su spremni uložiti vrijeme, trud i napor za rad u dogovorenim akcijama. U svim zajednicama postoji potreba za širenjem i jačanjem ljudskih potencijala, povezivanjem pojedinaca, grupa, udruga te institucija iz poslovnoga i javnoga sektora kako bi se umnožili potencijali na određenom području. Iznimno je važno da u svim procesima promjena budemo okrenuti isključivo prema budućnosti. „Organiziranje i pokretanje promjena u zajednici nije sanjarenje i gledanje u zvijezde“ (Pavić-Rogošić, 2004:12). Promjene u zajednici su usmjeravanje osoba prema radu i djelovanju radi doprinosa sebi i zajednici.

Zajednice, odnosno organizacije koje žele pokrenuti određene promjene, često trebaju pomoć kod razumijevanja i rješavanja problema. Kada je taj proces započet, započinje učenje kroz akciju. „Učenje kroz akciju temelji se na premisi da nema učenja bez prakse te da nema prave akcije bez educiranja onih koji provode te akcije“, tvrdi Pavić-Rogošić (2004:12). Pojedinci koji su svjesni problema svoje zajednice i zabrinuti su za njezino stanje, rade na definiranju i rješavanju problema, odnosno situacija. Međutim, samo rješavanje problema nije kraj tog procesa, a viši cilj je proces učenja. Sama naša uključenost u proces naučila nas je kako riješiti problem i kako to znanje primijeniti u drugim situacijama. Tijekom definiranja i redefiniranja problema, tijekom dijaloga i procesa pregovaranja, traženja rješenja, postizanja uspjeha i neuspjeha, možemo uočiti kako se mijenja problem ali i mi sami. Proces u kojima se odrasli članovi zajednice mijenjaju su učenje i primanje novih informacija, potvrđivanje vlastitih iskustava i dogovaranje o smjeru kretanja i sl.

Te promjene možemo povezati s procesom dogovaranja u zajednici. Također, ljudi iz svih sektora trebaju biti uključeni u zajednicu ili organizaciju, kako bi proces učenja kroz akciju mogao podržati zajedničku viziju promjene.

Postoji nekoliko ključnih principa organiziranja zajednice prema Pavić-Rogošić (2004), a to su :

Participativna kultura – iskusni organizatori zajednice posvećuju puno vremena učeći

i prenoseći znanja i vještine potrebne za rad u zajednici. Vode se pravilom: „Nikada ne radi za druge ono što mogu napraviti sami za sebe“. Može se protumačiti i ovako: „Čovjeka je bolje naučiti pecati nego mu dati ribu“.

Uključenost – u organiziranje ili u sami rad zajednice potrebno je uključiti grupe koje dolaze iz svih dijelova zajednice (ljudi s niskim poimanjima, mladi, žene, osobe s posebnim potrebama, etničke manjine itd.). Takav rad, odnosno rad s marginaliziranim grupama zahtjeva puno truda, ali i znanje i vještine.

Misija i vizija – grupama koje se bave organizacijom zajednice od interesa su sve teme za opće dobro zajednice, integriraju različite teme i probleme u viziju općeg dobra

Kritički pristup – organizacije pokušavaju promijeniti način rada javnih institucija ukoliko one ne rade na zadovoljavajući način. Takav način organizacije može poticati sudjelovanje i napredovanje, a to vodi prema dubljim oblicima društvenim suradnje.

1.2.1. Jeste li vi motivirani za rad u zajednici?

Dobro je postaviti pitanje: Što ja mogu učiniti za svoju zajednicu? Prilikom razmišljanja o tome što mi možemo učiniti za svoju zajednicu, postavlja se pitanje tko će ili tko treba pokrenuti promjene koje su potrebne zajednici. Promjene se najčešće događaju pod utjecajem vanjskih okolnosti, no ne bismo trebali čekati da se to dogodi jer promjene mogu krenuti već iz same zajednice i od nas samih. Odgovor leži u tome da svatko od nas može i treba biti pokretač u zajednici. Najčešće su predrasude ili neka vjerovanja ono što koči pojedince u djelovanju za dobro zajednice u kojoj žive i rade kao i za opće dobro. Često se možemo susresti s izjavama: „Što ja tu mogu?“ ili „To se odlučuje na nekom drugom mjestu“. Ukoliko krenemo preispitivati takva „vjerovanja“, tada ćemo ih moći mijenjati i samim time steći hrabrost za daljnje djelovanje i stvaranje boljeg sutra.

Dakle, prvi je korak svakako krenuti od sebe. Potrebno je provjeriti vlastite stavove, predrasude te shvaćanje i njihovu usklađenost s našim vlastitim potrebama. Na nama samima je koliko ćemo duboko preispitati naše stavove, no kako budemo napredovali, tako ćemo postati svjesniji vlastite moći. Istraživanjem svojih stavova i vjerovanja možemo promijeniti neke odgovore kao što su:

Vjerovanja su najčešće samo plod naših navika i odgoja – to su stavovi od kojih nastaju iskustva, a upravo ta iskustva potvrđuju istinitost naših vjerovanja kao primjerice: „Život je težak“.

Vjerovanja stvaraju primjerice: Zato što vjerujem ili vjerujem zato što... ,to su veze tipa „uzrok-posljedica / posljedica-uzrok“.

Preispitujući se i mijenjajući svoja vjerovanja znat ćemo promijeniti svoje mišljenje i na taj način mijenjati stanje u svojoj zajednici. Da bismo krenuli u konkretnu realizaciju potrebno je postaviti si nekoliko pitanja, primjerice: „Što određuje moje stavove?“, „Što je stvarno?“, „Što je moje iskustvo?“.

Važno je upamtiti da se određena vjerovanja ili predrasude mogu lako razotkriti, a neke koje opažamo ali ne shvaćamo, teže ćemo razotkriti. Upravo ta „teže vidljiva“ vjerovanja utječu na naše djelovanje ili pasivnost te shvaćanje događanja oko nas. Dakle, ako vjerujemo da ništa ne možemo promijeniti, upravo to nas onemogućuje za bilo kakav pokušaj djelovanja.

1.2.2. Postavljanje osobnih ciljeva

Znamo kako je važno postaviti sebi određene ciljeve, no ne smijemo zaboraviti da postoje „pogrešni“ i „pravi“ ciljevi, kao i neispravan i ispravan način njihovih postavljanja. Svi mi imamo svoje ciljeve i jako rijetki su oni koji će reći da nemaju ciljeve u životu.

Nekima ostvarivanje ciljeva jednostavno ide s lakoćom, ali isto tako postoje i oni kojima to ne polazi za rukom. Postoje ljudi koji imaju neusklađene i proturječne ciljeve. Žele nešto učiniti za svoju zajednicu, ali ne žele započeti prvi. To su neusklađeni ciljevi koji najčešće rezultiraju neuspjehom jer izazivaju zbunjenost. Rezultat takve neusklađenosti upravo su ograničena postignuća i ograničen uspjeh. Stoga možemo zaključiti kako je jako važno postaviti svoje osobne ciljeve. Cilj se ne postavlja zbog zadovoljavanja drugih, već se postiže promišljanjem i intuicijom. Cilj koji si postavljamo mora biti realističan i razuman pa tako moramo osjećati da ga možemo postići i kako je on ispravan. Razmišljanje kako da postignemo cilj daje nam hrabrost i odlučnost prilikom njegovog ostvarivanja. Cilj koji nije pravi možemo lako prepoznati jer nam predstavlja stres i ostavlja nam osjećaj da je to nešto što moramo učiniti. Strah nam predstavlja uvjerenje da smo nesposobni nešto učiniti ili se suočiti

s nečim. Potrebna je hrabrost da se suočimo s onim od čega strahujemo. Poznato je da je razvoj upravo hrabrost da se odbaci nešto staro. Da se čovjek promjeni, potrebna je samo odluka. Znati. Htjeti. Upustiti se. Na taj način postajemo prijatelj samome sebi i budimo iskreni osjećaj osobne odgovornosti za sudjelovanje u napredovanju lokalne zajednice.

1.2.3. Procijenite svoju zajednicu

Potrebe definiramo kao raskorak između situacije kakva bi mogla biti i kakva zaista jest. Potrebu može osjetiti cijela zajednica, skupina ili pojedinac. Potreba može biti konkretna ili apstraktna, potreba za hranom i pićem ili kao potreba za poboljšanjem života u zajednici.

Potencijali ili resursi su upravo ono što se može iskoristiti za bolju kvalitetu života, navodi Pavić-Rogošić (2004), pa tako resursi obuhvaćaju organizacije, mjesta i ljude. Svaki pojedinac može postati potencijal ukoliko osmisli i pokrene neku konkretnu realizaciju. Brojni su razlozi te prepoznavanje potreba i resursa u zajednici u kojoj živimo i radimo, primjerice:

- ✓ razumijevanje okoline u kojoj radimo
- ✓ poznavanje zajednice i njenog stava prema problemima
- ✓ odlučivanje o djelovanju i prioritetima

Kako analizirati problem zajednice? Postoje različiti načini za analizu problema u zajednici, no ono čime se trebamo voditi glasi: bolje razumijevanje problema i njegovo djelotvornije rješavanje.

1.2.4. Što je potencijal zajednice?

Prema Pavić-Rogošić (2004) definicija potencijala zajednice zapravo je vrlo široka. Potencijali zajednice, odnosno resursi zajednice i kapaciteti zajednice, su sve ono što može koristiti za poboljšanje života u zajednici. Primjerice, to može biti:

Osoba – automehaničar koji zna popraviti gotovo svaki kvar na vozilu koji mu se doveze. Mama koja nije zaposlena i koja uvijek može organizirati igraonicu za djecu.

Prostor, mjesto – crkva, bolnica, škola, knjižnica, centar za rekreaciju, društveni dom i sl. Nekorištena zgrada koja se može prenamijeniti u dom za starije i nemoćne ili

jednostavno soba za sastanke. Moguće je iskoristiti i javno mjesto koje već pripada zajednici (park).

Poduzetnik koji zapošljava lokalne ljude

Svatko tko živi u zajednici je resurs zajednice – svatko u zajednici može pridonijeti njenom poboljšanju ukoliko znamo njezine mogućnosti i iskoristimo ih.

Lista dionika zajednice:

Lokalne inicijative ili udruge, sve organizacije u lokalnoj zajednici (zaštita okoliša, mladih, borba protiv droge), Crveni križ; javne kuhinje, privremeni smještaj, centri za zlostavljane žene i djecu, centri za žrtve nasilja u obitelji i sl., dobrovoljna vatrogasna društva, Crkve i njihove organizacije (Caritas), savjetovišta (za djecu i mlade, žene, obitelji), lokalni dužnosnici, političari i vođe.

Institucije:

Lokalne osnove i srednje škole, fakulteti, predškolske ustanove, pučka učilišta, zdravstvene ustanove, kulturne ustanove, centri u zajednici (za mlade, za socijalnu skrb i sl.), knjižnice, društveni domovi, zadruga, uprava i samouprava, mjesni odbori, državne razvojne agencije, tijela državne uprave, lokalna samouprava, privatni sektor, banke, fiksna i mobilna telefonija, informatičke tvrtke, tvornice i trgovine, gospodarske i obrtničke komore, udruge poslovnih ljudi, lokalni poduzetnici, mediji, lokalne dnevne ili tjedne novine, lokalni radio ili televizija, dopisnici i podružnice nacionalnih televizija, glasila.

2. Građansko / Civilno društvo

Prema Spajić-Vrkaš i suradnicima (2001:183) građansko društvo „predstavlja političko društvo i identično je s državom“. Sve do 18. st. zadržalo se ovakvo shvaćanje, a u različitim djelima nekih socijalnih filozofa i ekonomista pojavljuju se ekonomske i socijalne ideje koje opisuju da je građansko društvo zasebna sfera koja je odijeljena od države. Njemački filozof G. W. F. Hegel prvi je formulirao značenje pojma „građansko društvo“, opisujući ga sferom ćudorednog života koji povezuje državu i obitelj.

Spajić-Vrkaš i suradnici (2001) navode da se sadržajno građansko društvo poglavito određuje slobodnom igrom gospodarskih snaga i individualnih htijenja. No, također uključuje društvene i građanske ustanove koje kontroliraju i reguliraju gospodarski život, vodeći na taj način do neizbježnoga procesa obrazovanja i racionalnoga života u državi. Marx je suzio pojam „građansko društvo“ na egoističko carstvo privatnoga vlasništva i eksploatorskih robnotržišnih odnosa. Kasnije se pojam „građanskog društva“ gubi, a u teoriji ga zamjenjuje dihotomija država – društva. No ponovno se reaktulizira sedamdesetih i osamdesetih godina 20. st. kao reakcija na totalitarne tendencije moderne države, posebno na komunističkom istoku.

„U tom se kontekstu naglašava autonomija „kulturne politike“ koju provode ustanove, organizacije i udruge građanskoga društva: crkva, sveučilište, škole, sindikati, stručne, staleške, kulturne udruge i druge društvene ustanove, kroz koje se građani odupiru totalitarnim tendencijama vladajućih političkih i državnih struktura“ (Spajić-Vrkaš i sur., 2001:184). Ključnu ulogu u rušenju komunizma igrale su organizacije građanskoga društva koje su tada ojačale (npr. Crkva u tadašnjoj Istočnoj Njemačkoj), a u Hrvatskoj to su također bile organizacije građanskoga društva (npr. Društva sveučilišnih nastavnika i Društva književnika), to su ujedno i prva mjesta na kojima su se osnovala prve demokratske političke stranke, što kasnije dovodi do sloma komunizma, navode Spajić-Vrkaš i suradnici (2001).

Bežovan (2004) tvrdi da je upravo civilno društvo jedna od najkonkurentnijih tema u društvenim znanostima današnjice, a o kojoj nema dominantne ili jedinstvene teorije. Zapravo, teško je povezati pristupe političke filozofije s raspravama o civilnom društvu kao rezultatu empirijskih istraživanja. Krajem 20. st. ponovno se pokreće ideja civilnoga društva kako bi se ponudila rješenja za probleme vezane za političke

promjene u postkomunističkim zemljama, društvima visokoindustrijaliziranim zemljama, te samim izazovima globalizacije.

Prema Bežovan (2004:13): „Ekvivalent pojmu civilno društvo u latinskom je *societas civilis*, a u starogrčkom *politike koinona*, pod kojim su Grci i Rimljani mislili nešto poput političkoga društva s aktivnim građanima koji su oblikovali njegove institucije i politiku“. Zakon je bio izraz javnih vrлина u tim društvima, dok su upravljači bili ponajprije vođeni javnim, a ne privatnim interesima.

„Dijelom se na pojam civilno društvo gleda kao i na praznu frazu, pomodarstvo koje može podrazumijevati sve aktivnosti koje su pokrenuli građani ili biti izgovorom državi kako bi svoju odgovornost prebacila na građane, koji uvijek dobro vode računa o svojim pravima, a zaboravljaju na građanske dužnosti“, navodi Bežovan (2004:15). Civilno društvo uključuje različite organizacije civilnoga društva koje se nazivaju neovisnim, dobrovoljnim, neprofitnim, nevladinim i trećim sektorom. Zajednička im je osnova sloboda udruživanja i djelovanje u kojem prepoznajemo opće dobro, te ovdje ne pripadaju organizacije, odnosno političke stranke, koje su zainteresirane za osvajanje vlasti.

3. Učenici i učenje u učeničkim zadrugama

Zadruga je slobodno udruženje ljudi koje povezuju ista moralna načela, odnosno tolerancija, odgovornost, sloboda izbora, solidarnost, sloboda izbora, djelovanje i odlučivanje. Škola pruža učenicima odgoj i obrazovanje koje je nužno za život u njihovoj odrasloj dobi i priprema ih za osobni život, društveni život i buduće zanimanje. Budući da redovita nastava ne obuhvaća i ne zadovoljava sve učeničke potrebe, u školama se osnivaju izvannastavne aktivnosti.

Učenička zadruga¹ jedna je od specifičnih izvannastavnih aktivnosti. Posredstvom učeničkih zadruga, učenici mogu steći zadružno iskustvo upravo u svojim školama. Kako bi to bilo moguće, grupe učenika se dragovoljno javljaju i formiraju, te počinju obavljati uz pomoć roditelja, učitelja i vanjskih suradnika. Filozofija zadrugarstva stara je kao i ljudsko društvo, skup je moralnih vrijednosti i protuteža suvremenom društvu. Svakom je čovjeku svojstveno činiti dobro i udruživati se s drugim ljudima.

3.1. O povijesti zadruga

U 20. stoljeću, točnije pedesetih godina u Nastavnom planu i programu za četverogodišnje i šestogodišnje škole počinju se spominjati slobodne aktivnosti ili izvannastavne aktivnosti, a u sklopu tih aktivnosti počinju se spominjati i učeničke zadruge. Učeničke zadruge možemo opisati kao dobrovoljne organizacije učenika u kojima učenici stječu različita obrazovanja, poput ekonomskih, ekoloških ili radno-tehničkih i slično. Zadruge su općenito proizvodnoga karaktera i ostvareni prihod obično se raspoređuje odlukom koju donose zajednički. Uz mentorstvo učitelja i vanjskih suradnika, učenici stječu i primjenjuju sposobnosti i znanje. Učenici, također, sudjeluju u organizaciji, pripremi i provođenju programa, vrednovanju toga rada i, na kraju, samoj raspodjeli eventualne dobiti. Dakle, zadruga je sinergijski objedinjena gospodarska i pedagoška kategorija, koja se razlikuje od školskih vrtova osnovanih uz škole. Učeničke zadruge također se razlikuju i od edukacijskih suvremenih školskih vrtova i drugih izvannastavnih aktivnosti. Možemo zaključiti da su upravo zadruge jedan od početnih i prvih oblika tzv. alternativnih škola.

Programski su zadruge postavljene kao kooperativni poduzetnički poduhvat mladih,

¹ Dostupno na: <http://www.os-kamenica.com/ucenicka-zadruga/kurikulum-ucenicke-zadruge> (2.12.2017.)

te metodički primjeren oblik poduzetničkoga i građanskoga odgoja i obrazovanja, imajući na umu program zadruge koji je sastavnica programa škole. Pozitivni aspekti učeničkih zadruga: pridonosi razvojnem potencijalu slobodnoga vremena, učenička zadruga razvija učenikovo samopouzdanje i samopoštovanje, razvijaju se i oblikuju radne navike i radne vrijednosti učenika, posebno one koje su u današnjem sustavu zapostavljene, učenička zadruga njeguje ekološki odgoj, njeguje kulturni identitet i posebitost škole.

Zadrugari nekih škola² vode se načelima jednoga sveučilišta u SAD-u; University of Phoenix, a ono glasi: Mi ćemo te naučiti ono što će ti pomoći da se sutra zaposliš. Navode deset vještina koje obično poslodavci traže prilikom zapošljavanja novih ljudi, a to su:

- *Zna voditi tim i upravljati ljudima, ali zna i biti član tima te slijediti upute i pravila.*
- *Zna kritički misliti; dobro procjenjivati i primjenjivati stečena znanja za samostalno donošenje ispravnih odluka.*
- *Zna uspješno komunicirati u različitim kontekstima, s različitim tipovima ljudi; zna čuti i zna uvjeriti.*
- *Zna surađivati, pridonosi timu svojim idejama ili razvijajući tuđe ideje, pridonosi sinergiji.*
- *Zna se prilagoditi svakom kontekstu: dobro funkcionira u poslovnom i u obiteljskom životu, neprestano uči, volontira.*
- *Produktivan je i odgovoran, marljiv i pouzdan.*
- *Inovativan je, kreativan, uspješan u smišljanju rješenja za probleme koji se ne daju riješiti stečenim znanjem.*
- *Informacijski je pismen, zna kako pronaći potrebne informacije, zna ih analizirati i iskoristiti.*
- *Globalno je građanski pismen, nikakve mu granice nisu zapreka, svugdje uči i može dokazati što umije.*
- *Poduzetnički je pismen, usmjeren je na aktualno, relevantno i održivo.*

² Primjer ovakvih škola je Osnovna škola Ivana Rangera Kamenica i njihova zadruga „Korpica“. Dostupno na: <http://www.os-kamenica.com/ucenicka-zadruga/opci-podaci-povijest> (13.1.2018.)

Stručnjaci Svjetskoga ekonomskog foruma sastavili su listu vještina za koje oni predviđaju da će se najviše tražiti, odnosno cijeliti kod kandidata za posao u 2020. godini. Također predviđaju kako se poslu neće moći nadati oni koji te vještine nisu usvojili. Ovo je popis najpoželjnijih vještina: sposobnost rješavanja problema, kritičko razmišljanje, kreativnost, vođenje ljudskih resursa, koordiniranje posla s drugima, emocionalna inteligencija (po prvi puta na listi vještina), sposobnost procjenjivanja situacije i donošenja odluka, sposobnost pregovaranja i kognitivna fleksibilnost.

Moguća namjena³ zadruge je:

- Razvijati i njegovati radne vrijednosti, radne navike i stvaralaštvo, inovativnost, poduzetnost, odgovornost i potrebu za suradnjom.
- Razvijati svijest o načinima i potrebi očuvanja prirode kao i njegovanje baštine i pučkoga stvaralaštva.
- Profesionalno informiranje i usmjeravanje učenika te stvaranje preduvjeta za prijenos i praktičnu primjenu znanju.
- Razvijati svijest o mogućnostima, dosezima i potrebi primjene suvremenih znanstvenih, tehničkih i tehnoloških dostignuća.

³ Dostupno na: <http://www.os-kamenica.com/ucenicka-zadruga/opci-podaci-povijest> (13.1.2018.)
Primjer Godišnjeg plana i programa učeničke zadruge „Korpica“ nalazi se u prilogu.

4. Učenici i učenje za aktivno građanstvo u školi

4.1. Učenici i učenje u izvanučioničkoj nastavi

Učenici u školama zajedništvo i osnovne principe rada u zajednici mogu prakticirati izvanučioničkom nastavom. Prema Skoku (2002) tijekom izgradnje hrvatskoga školskog sustava, u kojeg je ugrađen suvremeni europski pedagoški model i prilagođen našim potrebama i uvjetima, naš školski sustav može biti prihvatljiv jedino ako sadrži učinkovite i pozitivne strane u kulturalnom i gospodarskom napretku, te u ukupnim uvjetima življenja. I u drugim razvijenim zemljama velika se važnost pridaje upravo učinkovitosti školskoga sustava, na procese gospodarskoga rasta i kulturnoga napretka. Učeničke potrebe uvjetovane su sve složenijim procesima rada, a nametnute su u smislu stvaranja novih paradigmi učenja i novih oblika nastave. Budući da ovi zahtjevi nastaju iz potrebe za kvalitetnijim načinom rada, počinjemo tragati za još učinkovitijom nastavom, kako u okviru škole, tako i izvan nje.

Skok (2002) navodi da su razni oblici izvanučioničke nastave vrlo važno pedagoško područje koje je dosad bilo prilično zanemareno, a upravo kroz njih nastavu bi mogli učiniti zanimljivijom i potpunijom. Kroz izvanučioničku nastavu može se realnije uočiti kakvoća učioničke nastave, primjerice verbalizam, zastarjelost, tromost i sl. Učenicima nastava postaje zanimljivija zbog češćih izlazaka izvan učionice te nastava postaje manje predvidljiva i tradicionalna. Na taj se način pronalaze novi didaktički modeli u nastavi izvan učionice, koji će ojačati proces nastave i učenja, te isto tako ojačati jedan od prioritetnih čimbenika, a to je opći napredak društva. Skok (2002) tvrdi da u pedagoškoj terminologiji postoji nekoliko naziva, vrsta, tipova i podjela unutar izvanučioničke nastave, kao što su: školski posjet, škola u prirodi, izleti, ekskurzije, zimovanja, ljetovanja, terenska nastava i drugi organizirani oblici učenja.

Budući da su navedeni oblici izvanučioničke nastave, prema sadržaju, ciljevima, metodama i evaluaciji, organizaciji rada, njihove dimenzije proizlaze iz mjesta i uvjeta nastave izvan škole i učionice. Zbog toga je naziv takvih oblika nastave upravo izvanučionička nastava.

4.2. Zadaće i vrste izvanučioničke nastave

Budući da su ciljevi, zadaće i sadržaji kod ostvarivanja kurikuluma izvanučioničke nastave specifični, kako u praksi tako i u metodologiji. Prema Skoku (2002) u daljnjem tekstu navest ćemo temeljne zadaće izvanučioničke nastave u onim pedagoškim aspektima, gdje su najviše potrebne. Subjektivni čimbenici izvanučioničke nastave (nastavnici, učenici-studenti i suradnici), u tom bi smislu u praksi trebali unapređivati i proučavati sljedeće temeljne zadaće izvanučioničke nastave:

- Povezivanje, primjena i u praktičnom radu, provjeravanje znanja koje je stečeno u učionici, s potrebama rada u praksi.
- Snalaženje u novim (prirodnijim) okolnostima učenja i nastave tj. učenje u neposrednoj životnoj praksi.
- Upoznavanje novih (izvanučioničkih) čimbenika učenja i nastave, koji bitno utječu na rezultat učenja.
- Navikavanje učenika i studenata na izvanučioničke oblike komuniciranja među subjektivnim čimbenicima nastave: profesor-učenici studenti, te stručnjaci radnoga procesa, gdje se izvodi terenska nastava.
- Navikavanje učenika i studenata na izvanučioničke (pretežito) primarne izvore znanja.
- Preispitivanje svojih profesionalnih želja i stečenoga školskog znanja s profesionalnim radom zahtjevima u neposrednoj praksi.
- Upoznavanje učenika i studenata s radnim pretpostavkama i drugim uvjetima za samostalno (autodidaktičko) učenje.
- Upoznavanje učenika i studenata s temeljnim metodama rada i ergonomskim čimbenicima u njihovoj profesiji.
- Upoznavanje učenika i studenata s potencijalnim čimbenicima opasnosti na radu u njihovoj profesiji.
- Upoznavanje učenika i studenata s pravilima, metodama i sredstvima zaštite na radu u njihovoj profesiji.
- Upoznavanje učenika i studenata s metodologijom pristupa izazovima za uspješne

poslovne poduhvate u njihovoj profesiji.

- Upoznavanje učenika i studenata s mogućnostima inventivnoga rada i stvaralačkoga učenja u njihovoj profesiji.
- Odgoj i obrazovanje učenika i studenata za razumijevanje, čuvanje i unapređivanje okoliša i svih prirodnih resursa na Zemlji, kao i navikavanje na život i rad u prirodi i u skladu s prirodom.
- Upoznavanje i odgoj učenika i studenata s kulturnom baštinom, vrijednostima i civilizacijskih dostignuća drugih naroda i država u interkulturalnim aspektima.
- Upoznavanje učenika i studenata s uzorcima i mogućim posljedicama onih potencijalnih opasnosti koje stvaraju sami ljudi kao što su rasna, vjerska i nacionalna mržnja, zagađivanje okoliša, nerad, iskorištavanje drugih ljudi, stvaranje socijalnih razlika na temelju nepoštivanja tuđeg rada.
- Odgoj i obrazovanje učenika i studenata za snalaženje u opasnim situacijama koje proizlaze iz prirodnih pojava na Zemlji (potresi, poplave, požari) i iz drugih prirodnih i izazvanih nepogoda.

Prema onome što Skok (2002) navodi, izvanučioničkom nastavom nazivamo sve one tipove nastave koje se odvijaju izvan učionice. Pored toga, takav oblik nastave sadrži niz nepredviđenih situacija, koje proizlaze spontano iz procesa života i rada. U izvanučioničkoj nastavi mogu se nametnuti sadržaji koji su nepredviđeni, nepredviđeni izvori znanja, nepredviđeni objektivni uvjeti koji na neki od načina limitiraju, preusmjeravaju ili pospješuju ostvarivanje nastavnoga plana i programa. Zbog toga je potrebno predvidjeti mogućnosti ostvarivanja cilja, nastavnih sadržaja i zadataka.

4.2.1. Prirodni i gospodarski prostori u neposrednom okruženju škole

Prirodni i gospodarski prostori su: park, polje, voćnjak, šuma, vinograd, bara, jezero, ribnjak, zoološki vrt, meteorološka stanica.

Nabrojani prirodni i gospodarski resursi objektivni su čimbenici izvanučioničke nastave u neposrednoj životnoj stvarnosti. Prema Skoku (2002) s obzirom da su ovo prirodni čimbenici i rezultat ljudskoga rada, uz ostale subjektivne čimbenike, uvijek su na raspolaganju učenicima i nastavnicima, te se mogu koristiti kao izvori znanja u

ostvarivanju ciljeva i zadaća u izvanučioničkoj nastavi. Budući da izvanučionička nastava ima konkretne odgojne i obrazovne zadatke koje nastavnik nastoji ostvariti, a pritom koristeći najpovoljnije godišnje doba i atmosfersko stanje u zavičaju škole, nastavnik mora imati evidenciju svih (mogućih) subjektivnih i objektivnih čimbenika koje može koristiti.

U svrhu ostvarivanja kurikuluma, nastavnik mora cjelovito tretirati u pripremanju, a odjelotvoriti u izvođenju izvanučioničke nastave, te sustavno pratiti i evaluirati nakon svake nastavne posjete gospodarskim i prirodnim prostorima. U tim prostorima, prirodnim i gospodarskim, učenicima je to stavljeno na raspolaganje kao izvor znanja, koje učenici i nastavnici doživljavaju kao originalne izazove. Učitelj ili nastavnik treba sam prepoznati takve izvore znanja, te ih sadržajno i didaktički organizirati i iskoristiti u stjecanju znanja i razvijanju sposobnosti.

Prema Skoku (2002), gospodarski objekti u lokalnoj zajednici obuhvaćaju: trgovinu, farmu, tvornicu, obrtničku radionicu, privatno domaćinstvo za seoski turizam, veterinarsku stanicu, i druge gospodarske objekte. Svi gospodarski objekti mogu biti zanimljivi i poučni za izvanučioničku nastavu, bez obzira na gospodarsku granu kojoj pripadaju. Prema tome, svi bi učenici, nastavnici, studenti i suradnici, trebali biti zainteresirani za stanje gospodarskih čimbenika u okruženju škole koju polaze. Budući da je u jednom danu, tijekom jednoga školskog posjeta, nemoguće obuhvatiti više gospodarskih objekata, nastavnik svojim godišnjim planom izvanučioničku nastavu konkretizira i ostvaruje prema mogućnostima škole i čimbenika izvan škole.

4.2.2. Ustanove i komunalni objekti

Ustanove i komunalni objekti u lokalnoj zajednici mogu biti: ambulanta, općina, autobusna i željeznička postaja, pošta, zračna luka, pristanište brodova.

Prema Skoku (2002) ovoj skupini čimbenika izvanučioničke nastave, učenikovo se znanje može u nastavi iskoristiti učinkovito, ne samo kao izvor znanja, nego i u svrhu afirmacije onih učenika kojima je potrebna pozitivna afirmacija. Potrebno je naglasiti činjenicu, da ponekad učenici, u nekim detaljima prirodnih pojava ili događanja, znaju nešto više od svojih nastavnika. Upravo u takvim slučajevima učenike treba poticati i pružiti im pozitivnu afirmaciju u tijeku nastave. To, naravno, ne smije isključivati učiteljevo vođenje izvanučioničke nastave, od pripremanja, izvođenja do vrednovanja

uspjeha nastavne posjete, već vođenje nastave s pojačanom brigom za maksimalno angažiranje učenika kao izvora znanja sukladno s drugim izvorima znanja, okolnostima i interesima učenika.

4.2.3. Kulturne i vjerske institucije

Kulturne i vjerske institucije koje učenici mogu razgledati jesu knjižnica, atelje, galerija, čitaonica, muzej, kazalište, kulturni i vjerski spomenici, zbirke kulturnog i povijesnog značaja.

Ova skupina čimbenika izvanučioničke nastave, u praksi, može biti dio nastavnih situacija, gdje učenici i studenti postaju neposredni izvori znanja. Skok (2002) navodi da s obzirom na posebnost tih čimbenika, pripremanje i izvođenje te didaktička organizacija u planiranju nastave posjete, imaju posebni pristup.

5. Građanski odgoj i obrazovanje kao pretpostavka učenju za aktivnost u civilnom društvu

5.1. Građanski odgoj i obrazovanje i provedba u školama

Građanski odgoj i obrazovanje se obavezno poučava u školama u Hrvatskoj, a iza njega stoji dugi niz godina usustavljivanja ovoga odgojno-obrazovnog područja. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo provodi se još od 1999. godine do 2014. kada postaje obavezno područje u osnovnim i srednjim školama.

Zadatak škole je, između ostalog, dati učenicima smjernice za aktivno sudjelovanje u aktivnostima društvenog života, a to je moguće samo uz poticajno školsko ozračje koje će kao takvo omogućiti učenicima razvijanje građanskih vještina. Prema Diković (2013:332): „Naglašavanje važnosti školskoga ozračja u kurikulumima europskih škola te uključenosti učenika u zajednicu ukazuje na promicanje vrijednosti demokracije, ljudskih prava i građanstva na svim razinama.“ Dakle, o ozračju u školama ovisiti će uključenost učenika u aktivnosti zajednice u sklopu građanskog odgoja i obrazovanja.

Prema *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obavezno i srednjoškolsko obrazovanje*⁴ građanski odgoj i obrazovanje je međupredmetna tema. Svrha ove međupredmetne teme je osposobiti učenike za učinkovito i aktivno obavljanje njihove građanske dužnosti. Značajni elementi u poučavanju su znanja, vještine, stavovi i sposobnosti koji će razviti demokratsku svijest učenika i poticati ih na aktivno sudjelovanje u demokratskim odnosima u zajednici.

U prijedlogu *Nacionalnoga kurikulumu međupredmetne teme Građanskoga odgoja i obrazovanja*⁵ navode se odgojno-obrazovni ciklusi kao odgojno-obrazovna razdoblja za učenike, ovisno o njihovoj dobi, odnosno razredu. Upravo to određivanje ciklusa po razredima omogućuje cjelovitije zahvaćanje razvoja kod učenika, pritom uzimajući u obzir razlike u njihovim sposobnostima i razvojnim smjerovima.

Ukupno je određeno pet odgojno-obrazovnih ciklusa. *Nacionalnim kurikulumima*

⁴ Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (13.1.2018.)

⁵ Dostupno na: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Građanski-odgoj.pdf> (13.1.2018.)

međupredmetnih tema određuju se svrha, ciljevi, struktura, odgojno-obrazovna očekivanja, učenje i poučavanje te vrednovanje određene međupredmetne teme. Odgojno-obrazovni ciljevi i očekivanja predstavljaju jasne i nedvosmislene iskaze o očekivanjima od učenika u jednoj od cjelina međupredmetnih tema, ciljevi i očekivanja ostvaruju se različitim načinima i oblicima odgojno-obrazovnoga rada. Građanski odgoj i obrazovanje je međupredmetna tema sa svrhom osnaživanja i osposobljavanja učenika za aktivno obavljanje građanske dužnosti, a to podrazumijeva odgovorne članove razredne, školske, lokalne, državne, europske i globalne zajednice. Građanski odgoj i obrazovanje obuhvaća znanja o pravima, dužnostima i odgovornostima ljudi, obilježjima pojedinih zajednica i političkih sustava, a ponajviše se usmjerava na kritičko mišljenje i komunikacijske vještine.

Nacionalni okvirni kurikulum navodi da su temeljne vrijednosti koje promiče Građanski odgoj i obrazovanje odgovornost, uvažavanje različitosti i solidarnost, a osobita važnost pridaje se razvoju odgovornoga odnosa prema javnim dobrima i zajedničkom dobru. Za razvoj građanskih kompetencija važno je omogućiti prakticiranje demokratskih načela u školama i unutar društvene zajednice, a nije dovoljno samo poznavanje ljudskih prava i političkih koncepata. Dakako, uspjeh poučavanja Građanskoga odgoja i obrazovanja ovisi o mjeri u kojoj će učenici pronaći vlastiti interes. Metoda suradničkoga i iskustvenoga učenja te učenje izvan škole, posebosti su Građanskoga odgoja i obrazovanja. Takvim pristupom učenju učenici razvijaju vještine potrebne za suradnju u svim aspektima života. Postoje tri domene u organizaciji kurikuluma međupredmetne teme, a njihovim prožimanjem ostvaruju se odgojno-obrazovni ciljevi koje želimo postići. Domene su: ljudska prava, demokracija i civilno društvo. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava moguće je razvijati kroz različite svjetonazore i percepcije. Prema Tatković, Diković i Štifanić (2015:64): „Središnji pojam odgoja i obrazovanja za ljudska prava, odnosno svih srodnih pristupa je aktivan građanin i osnažen građanin, odgovoran za svoje akcije i odnose s drugim građanima“. Jedna od temeljnih svrha učenja o građanstvu je upravo jačanje građanskog društva kako bi svi građani u takvom demokratskom okruženju mogli cjeloživotno učiti kroz život.

5.2. Civilno društvo kao domena Građanskog odgoja i obrazovanja

Pobliže ćemo objasniti domenu civilno društvo. Sadržaji te domene usmjeravaju učenike na aktivno djelovanje u zajednici. Aktivnim djelovanjem, odnosno društvenom participacijom, učenici stječu znanja i razvijaju vještine i stavove o važnosti osobnih i zajedničkih stavova u zajednici i sudjelovanju svih građana u doprinosu dobru zajednice. Kako bi se to ostvarilo, građani moraju raspolagati svim informacijama o radu zajednice i civilnog društva, prema tome, mediji su važan faktor u komunikacijskim procesima. Učenik kroz sudjelovanje u civilnom društvu reagira na društvenu isključenost, priprema se za uspješno djelovanje i uočavanje problema u zajednici, istražuje, predlaže rješenja i uključuje se u aktivnosti. Pojedinaac će zalaganjem u civilnom društvu, te sudjelovanjem u radu raznih udruga i nevladinih organizacija, koje promiču zajednički interes i usmjeren je na interes razreda, škole i lokalne zajednice, kasnije prerasti u građansku inicijativu i zalagat će se za promicanje vlastitih ideja za dobrobit društva.

5.3. Odluka o donošenju i Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole

Građanski odgoj i obrazovanje je danas obavezno područje u osnovnim i srednjim školama. Učitelji ga provode međupredmetno što znači da u sklopu obaveznih predmeta realiziraju sadržaje iz Građanskoga odgoja i obrazovanja koji su u korelaciji sa sadržajima obaveznih predmeta. Cilj i zadaća integriranja navedenoga *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole*⁶ u školske predmete i izvanučioničke aktivnosti je taj da se upravo kroz Građanski odgoj i obrazovanje učenici pripremaju za oživotvorenje ustavnih odredbi. U *Ustavu Republike Hrvatske* navedeno je da su: „sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše vrednote ustavnoga poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“ Učenici takvim učenjem uče što je vlast, ulogu vlasti i koja su prava i odgovornost građana u demokraciji, isto tako učenici se na taj način osposobljavaju za aktivne i

⁶ Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_08_104_2019.html (13.1.2018.)

odgovorne građane koji će sudjelovati u demokratskom razvoju svoje škole, zajednice, države, odnosno za nositelja vlasti.

Da bi se kod učenika oblikovala spremnost za odgovorno i aktivno sudjelovanje u zajednici, preko školske do europske, oni će u školi steći znanje o odgovornosti, pravima, mogućnostima i načinima djelovanja zajednice, o mehanizmima zaštite ljudskih prava od lokalne pa do međunarodne razine, te razvijati vještine za uočavanje problema zajednice i miroljubivih rješavanja istih, u suradnji s drugima u svakodnevnom životu primjenjivati stečeno znanje i vještine. Kako bi se sve to postiglo i ostvarilo, nastavni plan i program za Građanski odgoj i obrazovanje ovom odlukom određuje očekivana postignuća učenika i predlaže načine na koje se do njih u školi može doći. Građanski odgoj tako predstavlja okvir, konceptualni, didaktički i metodički, za razvoj građanske kompetencije u školi. No kako bi škola postala takvo mjesto za poučavanje, učenje i življenje demokracije, ključna je suradnja svih djelatnika u odgoju i obrazovanju.

Međupredmetni pristup u provedbi Građanskoga odgoja i obrazovanja temelji se na racionalizaciji, integraciji i korelaciji, a očekuje se da bi takav pristup trebao pospješiti uvjete učenja u kojima učenik propituje svoje sposobnosti i svoju snagu, stječe samopouzdanje, ovladava procesom učenja te planira svoj daljnji razvoj. Kako bi se u odgoju i obrazovanju pridonijelo razvoju građanske kompetencije učenika, Građanski odgoj i obrazovanje uvodi se kao obavezna međupredmetna provedba. Pri tome se pretpostavlja da je moguće Građanski odgoj i obrazovanje izravno povezati sa svim nastavnim predmetima. Prema Diković (2013:328): „Građanska kompetencija (s interpersonalnim, interkulturalnim i društvenim kompetencijama), kao jedno od osam područja kompetencija, zauzima važno mjesto u obrazovanju prema Europskom referentnom okviru za sve članice Europske unije iz 2006. godine.“ Diković (2013) objašnjava da se građanska kompetencija određuje kao skup kompetencija koje će omogućiti pojedincu sudjelovanje u građanskom društvu, npr. zastupanje svojih stavova kroz argumente, kritičko prihvaćanje informacija, spremnost sudjelovanja u različitim građanskim aktivnostima, te prihvaćanje samog koncepta ljudskih prava. Spomenuli smo da su stručni suradnici iznimno važni u provedbi Građanskoga odgoja i obrazovanja, a to su: psiholog, pedagog, defektolog, knjižničar i socijalni radnik. Svi oni potiču usvajanje vrijednosti, stavova i navika koje omogućuju razvoj osobnosti kod učenika, profesionalno ih informiraju i usmjeravaju te rade na

povezivanju škola s lokalnom zajednicom.

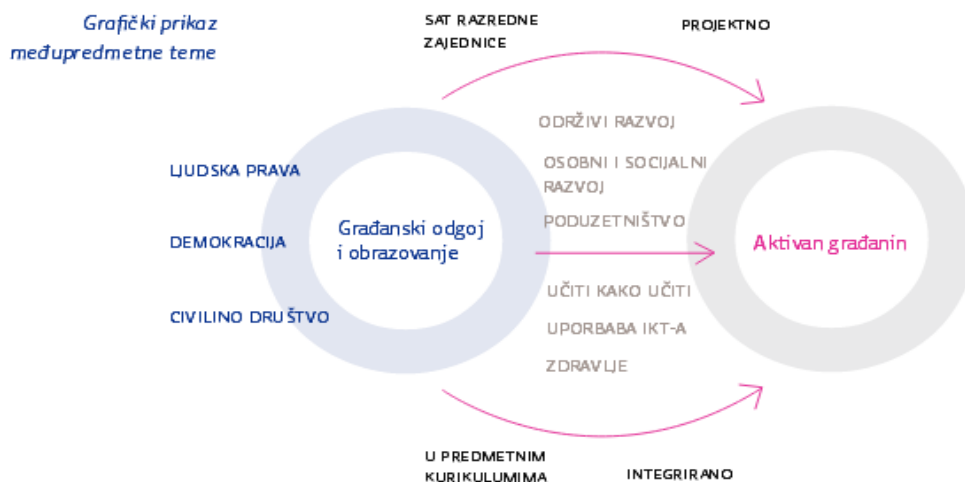
5.4. Građanski odgoj i obrazovanje u okviru Cjelovite kurikularne reforme

Prema *Nacionalnom kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje* Građanski odgoj i obrazovanje⁷ je međupredmetna tema koja ima za svrhu osnažiti i osposobiti učenike za učinkovito, aktivno i uspješno obavljanje građanske uloge. To podrazumijeva odgovorne članove razredne i školske, lokalne i državne, te globalne zajednice. Upravo Građanski odgoj učenicima omogućava jednostavnije snalaženje u društvu, pronalaženje odgovora na pitanja koja si postavljaju i rješenja za moguće društvene izazove oko njih. Učenici se kroz Građanski odgoj i obrazovanje osposobljavaju za uspješno sudjelovanje u životu zajednice stjecanjem građanske kompetencije, koja uključuje znanje, vještine i stavove.

Građanski odgoj i obrazovanje obuhvaća znanja o dužnostima i pravima pojedinca, znanja o demokratskoj zajednici i političkim oblicima. Kritičko mišljenje i komunikacijske vještine su vještine na koje je Građanski odgoj najviše usmjeren. Temeljne vrijednosti koje se promiču učenjem i proučavanjem Građanskoga odgoja i obrazovanja su odgovornost, uvažavanje različitosti i solidarnost, a poseban naglasak je na odnosu pojedinca prema javnim dobrima i spremnost za doprinos zajedničkom dobru. Za razvoj građanske kompetencije potrebno je omogućiti prakticiranje demokratskih načela u školama i društvenim zajednicama, te nije dovoljno samo da učenici poznaju prava i političke koncepte. Hoće li učenici u proučavanju Građanskoga odgoja i obrazovanja pronaći svoj interes, ovisi uspjeh poučavanja Građanskoga odgoja i obrazovanja.

U središtu učenja nalaze se metode suradničkoga i iskustvenoga učenja, odnosno učenje traženjem, analizom i vrednovanje, čime informacije proizlaze iz učenja i životnoga iskustva pojedinca. Učenici razvijaju vještine za suradnju potrebne u svim aspektima života upravo kroz suradničko učenje. Cjelovito iskustvo aktivnoga građanstva kod učenika oblikuje se povezivanjem učenja u školi i izvan škole.

⁷ Dostupno na: <http://www.kurikulum.hr/kurikulumi-medupredmetnih-tema/> (6.1.2018.)

Slika1. Prikaz međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje prema *Cjelovitoj kurikulumnoj reformi*

Odgojno-obrazovni ciklusi su razvojna razdoblja učenika i čine jednu cjelinu, te obuhvaćaju određene godine školovanja u određenoj odgojno-obrazovnoj razini učenika. Ciklusi imaju zajedničke odgojno-obrazovne ciljeve, tj. očekivanja koja bi učenik trebao postići u predviđenom razvojnom ciklusu. Odgojno-obrazovni ciklusi temeljeni su upravo na razvojnim fazama učenika koje obuhvaćaju obavezno osnovno i srednjoškolsko obrazovanje za stjecanje temeljnih kompetencija. Ciklusi su: prvi ciklus⁸ (čine ga „nulti“ – predškola, prvi i drugi razred osnovne škole), zatim drugi (čine ga treći, četvrti i peti razred osnovne škole), treći ciklus (čine ga šesti, sedmi i osmi razred osnovne škole) i četvrti ciklus (srednja škola).

Ishodi učenja za razrednu nastavu navedeni se u 1. i 2. odgojno-obrazovnom ciklusu unutar međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje, a izdvojiti ćemo domenu Civilno društvo jer je temelj našeg istraživanja upravo ta domena. Dakle, učenik bi na kraju 1. i 2. ciklusa trebao postići ove ishode učenja:

- sudjeluje u zajedničkom radu u razredu
- promiče solidarnost u razredu

⁸ U prvom odgojno-obrazovnom ciklusu obuhvaćena je razredna nastava, a upravo u tom ciklusu postavljaju se temelji za cjeloživotno učenje građanstva koje će biti aktivno i odgovorno, zbog toga je važno taj proces započeti već u razrednoj nastavi. Na taj način jača se odgovornost i samosvijest kod učenika, ali i odgovornost za dobrobit drugih i zajednice u kojoj se nalaze.

- promiče kvalitetu života u razredu
- promiče razvoj razredne zajednice
- sudjeluje u aktivnostima škole
- promiče solidarnost u školi
- promiče kvalitetu života u školi
- promiče razvoj školske kulture.

U sklopu domene Civilno društvo naglasak je na razvoju znanja, vještina i stavova koji će pripremiti i osposobiti učenike za zajednički rad i uključenost u zajednici, kako užoj tako i široj. Također se razvijaju vještine koje su važne za razvoj kulture u školi kao što su održavanje vrijednosti, vjerovanja, normi, običaja i rituala, a te vještine su komunikacijske i socijalne vještine. Dio njihova obrasca ponašanja postaju upravo volontiranje i solidarno djelovanje učenika. Učenicima se pruža mogućnost društvenoga sudjelovanja, inicijative i pregovaranja, kroz sudjelovanje u akcijama udruživanja i djelovanja građana u okviru civilnoga društva. U civilnom društvu učenici mogu uočiti posljedice odnosa prema javnoj imovini, a promicanjem kvalitete života mogu unaprijediti zajedništvo i društvenu solidarnost, životne uvjete i povjerenje, od razredne do lokalne, nacionalne i globalne zajednice (*Prijedlog Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*).

6. Civilno zalaganje u visokoškolskom okruženju

Prema Ćulum i Ledić (2010) jedan od ciljeva visokoga obrazovanja je poticanje društva na zalaganje u zajednici i na obrazovanje aktivnih i društveno odgovornih građana. Svako sveučilište ima i svoju civilnu misiju⁹, a koja se sve više zanemaruje, kao i poznavanje načina koji bi pridonijeli njezinoj realizaciji. Civilna misija sveučilišta obuhvaća pokušaje akademske zajednice kroz istraživanje, stručni rad, nastavu i samodjelovanje u zajednici, usmjereno na obrazovanje društveno odgovornih građana. Analiziraju se pojmovi kompetencija društveno odgovornih i aktivnih građana te civilnoga zalaganja. U kontekstu civilno zalaganje studenata u zajednici, ponajprije se misli na lokalnu zajednicu u kojoj studenti studiraju ili žive. Naglasak je na poimanju zajednice koja se odnosi na društvo u širem kontekstu.

Važno je naglasiti kako stabilno demokratsko društvo ovisi o spremnosti građana za prihvaćanje uloge aktivnih građana u njihovim zajednicama. Mnogi se autori slažu kako je upravo civilno zalaganje građana ključno u održavanju demokracije, a aktivno građanstvo (obrazovni) ideal kojem valja težiti u suvremenom društvu. Odlike koje imaju aktivni građani i koncepciju građanstva koje podupiru demokraciju često je predmet rasprave filozofa, politologa i povjesničara, tvrde Ćulum i Ledić (2010). Veliki je izazov definirati civilno zalaganje građana i njihove kompetencije. Civilno zalaganje ponajprije se odnosi na sudjelovanje građana u životu zajednice u cilju poboljšanja uvjeta života.

Civilno zalaganje također se može objasniti kao djelovanje temeljeno na osjećaju odgovornosti prema zajednici, uključujući razvijanje osjećaja društvene odgovornosti pa sve do doprinosa civilnom društvu i javnom dobru. Osim definicije civilnoga zalaganja, navode se aktivnosti i karakteristike civilnoga zalaganja: učenje od drugih i samoučenje, poštivanje različitosti i tolerancija, preuzimanje aktivne uloge u političkim procesima, obazrivo ponašanje, članstvo u organizacijama civilnoga društva kao i preuzimanje vodećih uloga u takvim organizacijama, razvijanje empatije, etičnosti, vrijednosti i osjećaja kao društveno odgovorne osobe, te promoviranje društvene jednakosti na lokalnoj i globalnoj razini. Većina se autora slaže da je svrha civilnoga zalaganja studenata (posebice budućih učitelja i

⁹ Civilna misija sveučilišta podrazumijeva napore akademske zajednice koji se odvijaju kroz istraživanje, nastavu, stručni rad i djelovanje u zajednici njezinih članova, a usmjereni su unapređenju kvalitete života u zajednici i obrazovanju aktivnih i društveno odgovornih građana (Ledić, 2007.).

nastavnika) obrazovati ih kako bi postali odgovorni i aktivni građani, te se angažirali u svim segmentima života (Ćulum i Ledić, 2010).

Karakteristike kompetentnoga i aktivnoga građanina u demokratskom sustavu odnose na razumijevanje smisla, ciljeva i načina funkcioniranja demokracije. Svaki kompetentan građanin trebao bi dijeliti uvjerenja i vrijednosti demokracije poput solidarnosti, tolerancije, slobode i jednakosti prava. Aktivan građanin trebao bi biti zainteresiran i svjestan pripadnosti demokratskoj zajednici te odgovoran prema njoj svojom uključenošću u rad zajednice. Demokratska kultura i njezina održivost ovise o razini sposobnosti građana, kao što su sposobnosti analiziranja, predstavljanja problema, prepoznavanja alternative za različite mogućnosti, sagledavanje problema s različitih strana, sposobnost izlaženja iz vlastitih okvira razmišljanja, debatiranje i donošenje zaključaka te primjenjivanja svega navedenoga u praksi.

Razina profesionalnih znanja i vještina koja stječu studenti tijekom visokoškolskoga obrazovanja veoma je važna, za njih osobno i za razvoj društva, ali to nije u potpunosti dovoljno. Od njih se također zahtjeva i određeni sklop vrijednosti i motivacija, te predanost zajednici i unapređenju uvjeta života. Obrazovanje za aktivne građane postaje sve složenije zbog multikulturalnosti zajednica, kao i značajnih razlika između pripadnika zajednica. Dakle, kako bi se demokracija i dalje uspješno održala, učenike i studente potrebno je pripremati i obrazovati tako da bolje razumiju svoj identitet i identitete ostalih, kako bi uspješno komunicirali s ljudima različitih kulturalnih razlika. Za aktivno građanstvo i poticanje civilnoga zalaganja potreban je razvoj znanja i vještina kao zadatak odgojno-obrazovnih ustanova, a poseban naglasak je na sveučilištima jer oblikuju i obrazuju građane koji će ubrzo biti u svijetu rada i zajednice (Ćulum i Ledić, 2010).

Sveučilišta bi se trebala usredotočiti na fokus nastavnoga procesa tako da umjesto poučavanja u fokusu bude proces učenja. Ćulum i Ledić (2010) navode da je među temeljnim djelatnostima sveučilišta (istraživanja, nastava i djelovanje u zajednici) nastavna aktivnost usmjerena na studente. Kroz taj se segment sveučilišni nastavnici mogu najviše posvetiti obrazovanju društveno odgovornih, moralnih i aktivnih građana. Zapadnoeuropska sveučilišta zagovaraju da temeljno obrazovanje napravi korak dalje od onoga što se smatra temeljnim obrazovanjem i profesionalnim znanjima, te ono najvažnije, uključiti u nastavne programe stjecanja znanja i vještina koje će voditi društvenoj odgovornosti. Mnogi autori ističu kako je vrlo važno

studentima pružati mogućnosti aktivnoga angažmana u zajednici, jer je danas obrazovanje pred izazovom predvodnika sutrašnjice, te povezivanja tih budućih predvodnika sa svijetom današnjice.

6.1. Učenje zalaganjem u zajednici

Sveučilišta koja streme razvoju integracije i institucionalizacije sveučilišnih djelatnosti sa zajednicom u kojoj djeluju, posljednjih se nekoliko desetaka godina razvijaju i promoviraju model učenja koji potiče civilno zalaganje studenata. Model o kojem ćemo govoriti razvijen je u Sjedinjenim Američkim Državama i nazivamo ga *service-learning*, odnosno *academic service-learning*. Taj pojam stvoren je još 1967. godine, a za to su zaslužni Robert Sigmon i William Ramsey, predstavnici odbora Southern Regional Education Board (Ćulum i Ledić, 2010). Središnja rečenica preambule *Primjera dobre prakse združivanja učenja i djelovanja u zajednici* govori kako zalaganje u zajednici, zajedno s učenjem, daje dodatnu vrijednost i oblikuje ih. U hrvatskoj literaturi rijetko se pisalo o iskustvenom učenju, a Udruga za građansko obrazovanje i društveni razvoj iz Zagreba objavljuje 2006. godine priručnik za sveučilišne nastavnike o značenju i primjeni *service-learning* modela u nastavi, odnosno *Akademski service-learning*. Osim temelja odabira prijevoda, društveno korisno učenje, i dalje ostaje nepoznanica gdje se i na koji način provodi proces učenja. Upravo s tim ciljem, predlaže se da se u tom znanstvenom članku koristi termin *učenje zalaganjem u zajednici* (Ćulum i Ledić, 2010).

Ovaj model učenja organiziran je tako da potiče aktivno i svrhovito sudjelovanje studenata u projektima osmišljenim u suradnji s lokalnom zajednicom (s predstavnicima organizacija i ustanova). Ovakav model učenja, osim što potiče usvajanje ishoda učenja iz pojedinih kolegija, model također utječe na razvoj znanja i vještina za razumijevanje problema i potreba zajednice. Također, utječe na njihovo aktivnije civilno zalaganje u zajednici u kojoj žive i kojoj će kasnije djelovati. Svrha ovog modela leži upravo u učenju koje se stječe aktivnošću i iskustvom studenata, te njihovim zalaganjem u zajednici.

Ćulum i Ledić (2010) navode da je uloga civilnoga zalaganja građana iznimno važna za održavanje demokracije, no istraživanja ukazuju na pokazatelje o niskom sudjelovanju građana, a porastu razine političke apatije te porastu nepovjerenja u

političke institucije i strukture. Ovaj model iskustvenoga učenja jedan je od prepoznatih modela koji pokazuje pozitivne rezultate u stjecanju potrebnih znanja i vještina. Sam naziv ovoga modela učenja trebao bi ukazivati i otkrivati o kakvom se konceptu učenja radi, te da termin *učenje zalaganjem u zajednici* predstavlja proces učenja koji je utemeljen na iskustvu zalaganja u zajednici od kojega zajednica ima koristi.

6.2. Učenje zalaganjem u zajednici – ideje, koncepti i pristupi definiranju

John Dewey, tridesetih je godina prošloga stoljeća, naglašavao da „klasični“ pristupi poučavanju ne daju dubinsko razumijevanje gradiva te da apstraktna i teorijska znanja učenici smatraju beskorisnim, lako ih zaboravljaju i teško ih povezuju s primjenom u realnom životu. Govorio je kako treba učiti putem iskustva jer bi tako osmišljene nastavne jedinice i aktivnosti mogle potaknuti učenike za uključivanje u zajednicu i osnažiti civilno zalaganje (Ćulum i Ledić, 2010). Također je naglašavao da je mogućnost učenja kroz vlastito iskustvo dragocjen dar. Danas je to najrašireniji model iskustvenoga učenja zalaganjem u zajednici. Takvo učenje danas se već ukorijenilo na američkim sveučilištima, no rasprave mnogih predstavnika društvenih znanosti ukazuju na različita mišljenja. Neki autori ne žele iznositi svoje mišljenje zbog manjkavosti analize i teorije, neki izražavaju kritike; dok neki kritiziraju obavezno volontiranje koje je sastavni dio takvoga modela te nude alternativne opcije. Opis i definiranje odnosa učenja i zalaganja u zajednici traje više od trideset godina, ali ni današnja literatura ipak ne sadrži jasnu i jezgrovitu definiciju *service-learning*. Radi se o konceptu koji povezuje teorije i koncepte znanstvenih disciplina s realnim problemima u zajednici, odnosno društvu; zatim kao proces praktične primjene resursa s ciljem odgovaranja na potrebe zajednice, a pritom studenti uče iz vlastitoga iskustva.

6.3. Što jest, a što nije učenje zalaganjem u zajednici?

Model iskustvenoga učenja, učenje zalaganjem u zajednici koji se najviše koristi u visokoškolskoj nastavi, je suradnja između zajednice i sveučilišta u kojoj je važnost sadržajne povezanosti konkretnoga kolegija i aktivnosti zalaganja, te koje će vještine i znanja studenti steći putem zalaganja u zajednici i na koje će potrebe ponuditi

zajednici rješenje. Zato je važno uvidjeti razliku između učenja zalaganjem u zajednici i aktivnosti koje imaju zajedničku osnovu, a to su praktičan rad studenata i volontiranje studenata. Praktičan rad su aktivnosti koje teže profesionalnom razvoju studenata, kao primjerice terenski rad i istraživanje, održavanje studentskih predavanja i prezentacija. Razlika između ove tri aktivnosti prikazana je u Tablici 1.

Tablica 1. *Razlike između tri studentske aktivnosti prema ishodima učenja, usmjerenosti i odnosima sa zajednicom*

Vrsta aktivnosti iskustvenog učenja	Ishodi učenja, usmjerenost i odnos sa zajednicom
<i>Praktični rad- profesionalni razvoj</i>	student je primatelj primaran je profesionalni razvoj studenta ishodi učenja unaprijed su definirani nastavnim programom naglasak je na stjecanju novih znanja i vještina kontekst zajednice je zanemaren
<i>Volontiranje</i>	zajednica je primatelj briga za zajednicu je na prvom mjestu ishodi učenja nisu povezani s nastavnim programom naglasak je na raznovrsnim aktivnostima u zajednici kontekst učenja je sekundaran
<i>Učenje zalaganjem u zajednici</i>	suradnički odnos student-zajednica je recipročan profesionalni i osobni razvoj jednako je važan kao briga za zajednicu problemi ili potrebe zajednice te adekvatna rješenja jednako su važna uravnoteženost nastavnog programa, učenja studenata i zajednice ciljevi kolegija i ishodi u ravnoteži su sa djelovanjem u zajednici

Kod praktičnih aktivnosti naglasak je stavljen na profesionalnom razvoju studenata te su nova znanja i vještine određene kroz ishode učenja nekoga nastavnog programa u kojem su studenti korisnici. U učenju zalaganjem u zajednici studentska uloga određena je potrebama zajednice u kojoj studenti djeluju, a ne predviđenim zadacima

i ishodima učenja obrazovne institucije (Ćulum i Ledić, 2010).

Aktivno sudjelovanje studenata u učenju zalaganjem u zajednici pretvara teoriju u praksu pritom šireći granice učenja iz predavaonica, odnosno učionica u srž zajednice. Na taj se način tradicionalna nastava predavačkoga tipa zamjenjuje nastavnim programom, a ono se temelji na iskustvu stečenom u zajednici, zalaganju i aktivnostima po potrebi zajednice. Studenti su sudionici te izloženi pitanjima, problemima i izazovima zajednice. Pozitivne učinke u ovoj situaciji izravno osjećaju i studenti i primatelji, odnosno suradnici u zajednici, koji su u ulozi korisnika. Upravo ovo je razlika koju je potrebno naglašavati jer praktični, terenski rad uvijek ima za prioritet učenje visokospecijaliziranih znanja i vještina spram koristi koje studenti imaju od zalaganja u zajednici. Također je važno razlikovati aktivnosti volontiranja od učenja zalaganjem u zajednici.

Volontiranje uzima za prioritet akciju, odnosno djelovanje u zajednici i pomaganju, a ne na procesu učenja iz tog iskustva. Oni studenti koji volontiraju ili sudjeluju u nastavi na terenu i sličnim praktičnim zadacima, svakako stječu znanja i vještine iz iskustva djelovanja u zajednici, ali nisu dio učenja zalaganjem u zajednici. Volontiranje je u ovom kontekstu aktivnost kroz koju studenti uče i dio je savladavanja gradiva pojedinoga kolegija, iako studenti tijekom učenja zalaganjem u zajednici i volontiraju, cilj je težiti podjednakoj razini ciljeva kolegija i ishoda volontiranja (Ćulum i Ledić, 2010).

Vrlo je važno isticati razliku između volontiranja, terenske (praktične) nastave i učenja zalaganjem u zajednici jer upravno nam to omogućuje konkretnije definiranje i konceptualizaciju ishoda koji će biti jednako usmjereni prema zajednici i studentima, to je temelj učenja zalaganjem u zajednici. Model učenja zalaganjem u zajednici može biti direktno i indirektno, s obzirom na intencionalno integrirani nastavni program i studentsko zalaganje u zajednici. Kada su studenti direktno uključeni u neku od aktivnosti zajednice, tada imaju kontakte licem u lice s različitim klijentima određenoga programa ustanove s kojom se surađuje. Suprotno tome, kada studenti sudjeluju u indirektnim aktivnostima, pokušavaju utjecati na infrastrukturu i institucionalno okruženje u zajednici u kojoj žive i djeluju ti korisnici i građani. Pojedini primjeri takvih aktivnosti su vrednovanje programa i projekata, zagovaranje, radovi na analizama javnih politika te rad na procjeni u vezi potreba zajednice. U SAD-u, nastavni programi koji se temelje na modelu učenja zalaganjem u zajednici,

uglavnom se provode u suradnji sa ustanovama i organizacijama u zajednici koje djeluju na poljima socijalne skrbi. Studenti često mogu imati izravne kontakte s građanima koji spadaju u ranjivu grupu građana (Ćulum i Ledić, 2010).

7. Metodologija istraživanja

7.1. Cilj

Cilj istraživanja u ovom radu bio je ispitati mišljenje studenata o civilnom društvu, te ispitati procjene studenata o dostizanju ishoda učenja (znanja, vještina i stavova) učenika primarnog obrazovanja na primjeru ishoda učenja iz prijedloga *Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje* koji je nastao u sklopu *Cjelovite kurikularne reforme*.

7.2. Problem

Problem istraživanja jest ispitati mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja iz *Prijedloga Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*, te provjeriti njihovo mišljenje o civilnom društvu i uključenosti u zajednicu u kojoj žive.

7.3. Instrument i obrada podataka

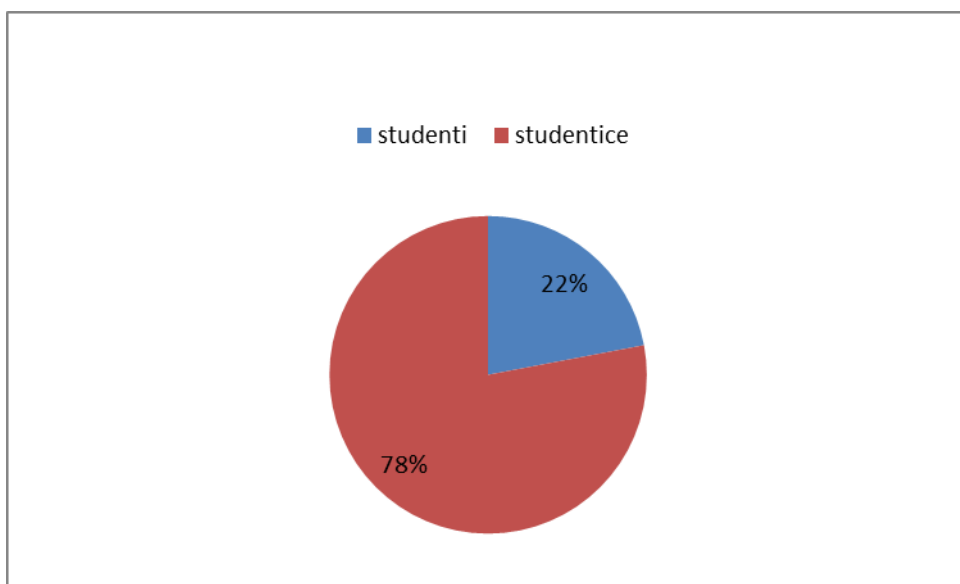
Za potrebe ovoga istraživanja konstruiran je poseban *Anketni upitnik iz Civilnog društva* za studente učiteljskoga studija Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti i humanističkih studija Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Upitnik se sastojao od 10 pitanja. Prva pitanja odnosila su se na opće podatke (spol, dob, studijski smjer i godina studija, te jesu li članovi neke udruge, ako da, koje i koliko dugo). Ostala pitanja bila su osobno mišljenje ispitanika, u kojoj mjeri su uključeni u aktivnost svoje zajednice, te da navedu nekoliko udruga i organizacija koje djeluju na području njihove lokalne zajednice. Također, u upitniku su bila pitanja o poučavanju o aktivnostima civilnoga društva u osnovnim i srednjim školama, te što oni misle u okviru kojih predmeta se poučava o civilnom društvu.

Preostala pitanja su Lickertove skale od 5 stupnjeva (od 1= „izrazito malo“ do 5= „vrlo mnogo“). Skale sadrže ishode učenja predložene u dokumentu *Kurikulum međupredmetne teme Civilno društvo* koji je nastao u sklopu *Cjelovite kurikularne reforme* u Republici Hrvatskoj (2015. i 2016. godine), a vrijede za prvi i drugi ciklus primarnoga odgoja i obrazovanja. Prva skala odnosi se na tvrdnje koje opisuju civilno društvo. Druga skala odnosi se na mišljenje studenata u kojoj mjeri smatraju da je

važno uključivati se u aktivnosti zajednice kako bi se zaštitila ljudska prava. Treća skala odnosi se na ishode učenja s obzirom na znanje (10 ishoda učenja), četvrta skala na ishode učenja s obzirom na vještine (16 ishoda učenja), peta skala odnosi se na ishode učenja s obzirom na stavove (ukupno 13 ishoda).

7.4. Uzorak

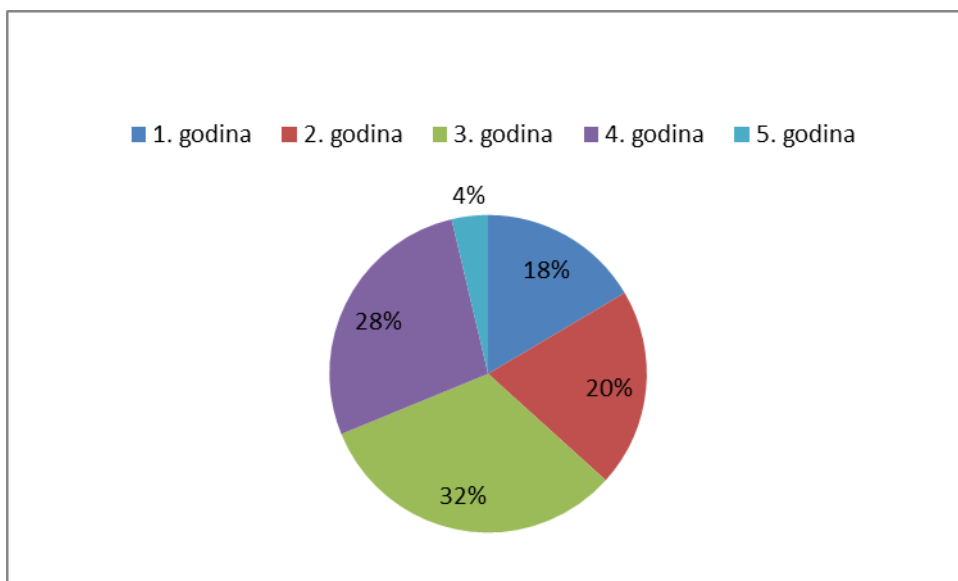
U istraživanju je sudjelovalo 109 studenata. Od tog broja 24 je bilo studenata, a 85 studentica (Graf 1.).

Graf 1. *Uzorak prema spolu*

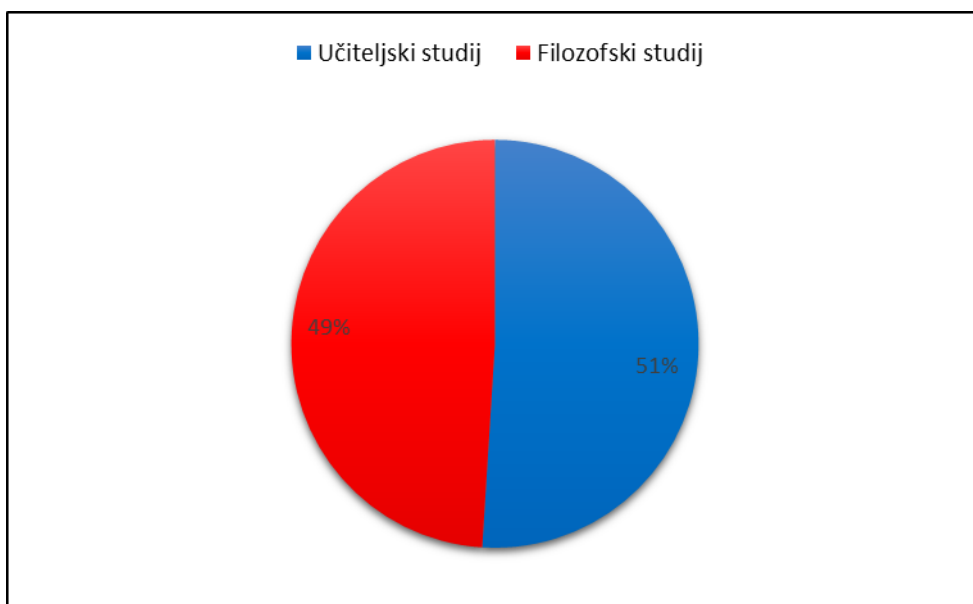
Prosječna dob sudionika iznosi 21 godinu ($n=26$, 23,9%) s rasponom od 18 do 43 godine. Od ukupnog broja ($n=109$) najviše je studenata i studentica između 20 i 22 godine.

Prosjek studijske godine obuhvaćene ovim istraživanjem pokazuje da je najviše studenata sudjelovalo upravo s treće godine studija ($n=35$, 32,1%). Nadalje, njih 30 je s četvrte godine studija, a 22 sa druge godine. Ostatak pripada prvoj ($n=18$, 16,5%) i petoj godini ($n=4$, 3,7%). Istraživanje obuhvaća raspon od 5 studijskih godina različitih smjerova, dio studenata je s Fakulteta za odgojne i obrazovne studije, a dio s Filozofskoga fakulteta (Graf 2.).

Graf 2. *Uzorak prema godini studija*

Od ukupnoga broja sudionika ($n=109$), njih 55 ($n=55$, 51%) je s Fakulteta za odgojne i obrazovne studije (učiteljski studij), a ostatak ($n=54$, 49%) je s humanističkih studija Filozofskoga fakulteta (Graf 3.).

Graf 3. *Uzorak prema studiju*

Na pitanje: „Jeste li član neke udruge, ako da, koje i koliko dugo?“ najviše je sudionika ($n=96$, 88,1%) odgovorilo da nisu članovi nijedne udruge, a manji dio sudionika ($n=13$, 11,9%) izjasnilo se da jesu dio udruga koje djeluju na njihovom

području, te su naveli točno u kojim udrugama djeluju. To su Lionsi, Breza, Caritas.

Očekivani rezultati na ovom pitanju bili su nešto veći od dobivenih, očekivali smo puno pozitivnije odgovore, donosno više članstava u raznim udrugama.

Na pitanje: „U kojoj se mjeri, Vi osobno, uključujete u aktivnosti Vaše zajednice?“, studenti su imali mogućnost izraziti se Lickertovom skalom od „nimalo“ do „vrlo mnogo“. Od ukupnog broja ispitanika (n=109) njih čak 48 (n=48, 44%) izjasnilo se odgovorom da se vrlo malo uključuju u rad zajednice, a samo 4 studenta (n=4, 3,7 %) izjasnilo se da vrlo mnogo sudjeluju u aktivnostima svoje zajednice. Ukupno 27 studenata (n=27, 24,8%) odgovorilo je da se osrednje zalaže za zajednicu. Na ovom pitanju također smo očekivali pozitivnije odgovore i veću uključenost studenata u aktivnosti njihove zajednice kroz različita djela i aktivnosti. Razlozi takvih rezultata mogu biti uvjetovani različitim čimbenicima, a neke od mogućnosti za poboljšanje su uključivanje učenika u rad zajednice već od djetinjstva. Od razredne nastave potrebno je raditi na usvajanju znanja učenika o zajednici u kojoj žive, te usvajanju vrijednosti i oblikovanju stavova o tome. To se može postići, primjerice, kroz različite teme na satu razredne zajednice ili kroz projekte u sklopu izvanučioničke nastave, odnosno provođenjem građanskoga odgoja i obrazovanja u svim njegovim oblicima.

Pitanje pod brojem 3. u anketnom upitniku glasilo je: „Navedite nekoliko udruga i organizacija koje djeluju na području Vaše lokalne zajednice.“ Studenti su u svojim odgovorima navodili: Zajednica Talijana Pula, Udruga žena, Udruga mladih Zum, Društveni centar Rojc, Udruga studenata povijesti ISHA Pula, Udruga ruka šapi, Naš san njihov osmijeh, Suncokret, Neven, Udruga Ivan Fonović, Zaklada Ana Rukavina, Udruga dobra djeca, Edu Splash, Lionsi, Breza, Udruga bubamara, Caritas, Crveni križ, Udruga Slavonaca, Limena glazba Rovinj, Udruga osoba s intelektualnim poteškoćama Istre, Udruga umirovljenika, Zelena Istra, Udruga gluhih i nagluhih, Fenix, Alfa Albona, Savjet mladih, Udruga Cibor, Izvan fokusa, Centar za mlade, Udruga Tera, GOOD inicijativa, Udruga Čisti brod, Udruga Merlin.

Na pitanje o poučavanju o civilnom društvu u školama, koje glasi: „Znate li poučava li se o aktivnosti civilnog društva u osnovnim i srednjim školama?“, studenti su se izjašnjavali odgovorima „da“ ili „ne“. Odgovor „da“, za osnovne škole, studenti s učiteljskog studija zaokružili su u nešto manjoj mjeri. Odgovor „da“ zaokružilo je 29 studenata (n=29, 26,6%), a odgovor „ne“ zaokružilo je nešto više studenata (n=80, 73,4%). Taj podatak nam govori da studenti u manjoj mjeri znaju (ili misle) da se u

osnovnim školama ne poučava o civilnom društvu. Jedan od razloga zasigurno je to što se teme o civilnom društvu ne poučavaju na učiteljskim fakultetima, Građanski odgoj i obrazovanje nije obavezan kolegij što rezultira nedostatkom u pripremanju mladih za aktivno sudjelovanje u zajednici.

Na pitanje poučava li se o aktivnostima civilnoga društva u srednjim školama, studenti su odgovorili gotovo podjednako (Tablica 2). Od ukupno 109 ispitanika, njih 53 odgovorilo je da se poučava o civilnom društvu u srednjim školama (n=53, 48,6%), a njih 56 odgovorilo je da se ne poučava o civilnom društvu u srednjim školama (n=56, 51,4%). Možemo zaključiti da i u ovom pitanju (o srednjim školama) prevladava mišljenje da se ne poučava o civilnom društvu.

Tablica 2. *Mišljenje studenata o poučavanju o civilnom društvu u školama*

Škola	Da	Ne
OŠ	26,6%	73,4%
SŠ	48,6%	51,4%

7.5. Rezultati i rasprava

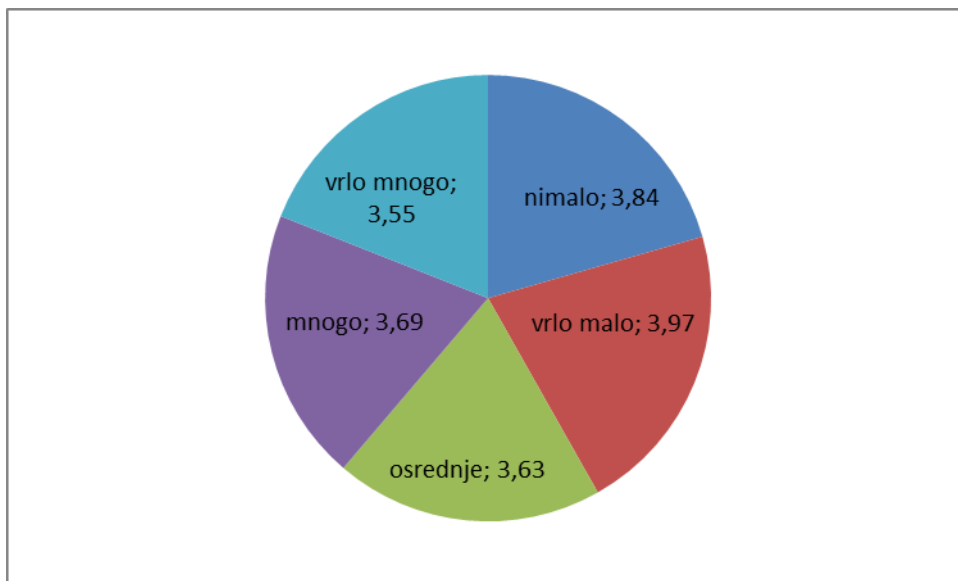
U ovom istraživanju željeli smo provjeriti mišljenje studenata o tome koliko učenici u prvom i drugom ciklusu primarnoga obrazovanja mogu dostići ishode učenja iz domene Civilno društvo iz *Prijedloga nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*.

Tablica 3. *Mišljenje studenata o tvrdnjama koje opisuju civilno društvo*

Tvrdnje	M	SD
aktivnosti poput političkog društva s aktivnim građanima koji su oblikovali njegove institucije i politiku	3,20	1,03
dio društva koji podrazumijeva sve aktivnosti koje su pokrenuli građani koji vode računa o svojim pravima	3,63	1,03
dio društva koji uključuje različite organizacije koje se nazivaju dobrovoljnim i neovisnim	3,36	1,11
dio društva koji uključuje različite organizacije koje se nazivaju neprofitnim, nevladinim i trećim sektorom	3,25	1,17
dio društva kojemu je osnova sloboda udruživanja i djelovanja u kojem se prepoznaje opće dobro	3,55	1,01
aktivnosti čija je jedna od najkonkurentnijih tema u suvremenim društvenim znanostima o kojoj nema jedinstvene ili dominantne teorije	2,84	0,98
aktivnosti aktivnih građana kojima se posreduje između građana i vlasti	3,26	1,10
dio društva koji predstavlja kočnicu svemoći i samovolji države	2,88	1,20
dio društva koji promiče društvenu koheziju temeljenu na poštivanju ljudskih prava i sloboda, različitosti i nediskriminacije što je presudno za dobrobit kulturno pluralnih društava	3,60	1,14
aktivnosti kojima se promiče osjećaj povjerenja i zajedništva među građanima	3,55	1,06
dio društva koji omogućuje učenje i socijalizaciju kroz iskustvo timskog rada na postavljanju ciljeva, planiranju akcija i provjeri njihove učinkovitosti	3,39	1,01
aktivnosti kojima se unaprjeđuje socijalni kapital zajednice	3,02	1,05

Sudionici ovoga istraživanja smatraju da je civilno društvo: „*dio društva koji podrazumijeva sve aktivnosti koje su pokrenuli građani koji vode računa o svojim pravima*“ (M= 3,63, SD= 1,03). S tvrdnjom da je civilno društvo: „*aktivnosti kojima se unaprjeđuje socijalni kapital zajednice*“ najmanje se slažu (M=3,02, SD=1,05) (Tablica 3.). Važno je napomenuti da su sve tvrdnje točne i opisuju pojam civilno društvo, a namjera je bila provjeriti u kojoj će se mjeri studenti složiti s ponuđenim tvrdnjama. Iz ovoga istraživanja možemo zaključiti da studenti u najvećoj mjeri smatraju da je civilno društvo *aktivnost koju su pokrenuli građani u svrhu očuvanja i*

zaštite svojih prava. Studenti su u najvećoj mjeri izabrali istu tvrdnju koja daje općeniti opis civilnoga društva, a razlog tome može biti nedovoljno poznavanje tvrdnji i činjenica koje se vežu za civilno društvo, budući da većina smatra aktivnosti civilnoga društva „borbom protiv vjetrenjača“. Upravo zbog takvog načina razmišljanja mnogi će zaobići teme i akcije vezane uz civilno društvo jer smatraju da kao građanin i pojedinac ne mogu protiv moći i vlasti/politike.

Graf 4. *Mišljenje studenata o njihovoj uključenosti u zajednici*

Na pitanje: „U kojoj mjeri smatrate da je važno uključivati se u aktivnost zajednice da bi se zaštitila ljudska prava?“, najveću vrijednost dobio je odgovor: „*aktivnosti lokalne zajednice (općina, grad)*“ po mišljenju studenata, dok je odgovor: „*aktivnost međunarodne zajednice*“ dobio najmanju vrijednost (Graf 4.). Prema ovim rezultatima možemo zaključiti da studenti smatraju da je najvažnije djelovati na razini aktivnosti lokalne zajednice, odnosno općine i grada, nego na razini međunarodne zajednice. Možemo reći da su to ujedno i očekivani rezultati budući da većina smatra kako je moguće bilo što poduzeti ako se krene od vlastite zajednice dalje.

Tablica 4. *Mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja s obzirom na znanje*

Ishodi	M	SD
Opisuje svojim riječima dobrobit zajedničkih aktivnosti u razrednom odjelu.	3,74	0,94
Opisuje važnost međusobnog pomaganja.	4,29	0,72
Svojim riječima opisuje nenasilno ponašanje i daje primjer za nj.	4,36	0,76
Davanjem primjera objašnjava važnost čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	3,97	0,92
Oprimjeruje i objašnjava osobnu odgovornost pojedinca prema razrednoj zajednici i demokratizaciji škole.	3,53	0,99
Opisuje ulogu učenika u uočavanju, istraživanju i rješavanju problema u školi.	3,60	1,00
Objašnjava važnost solidarnosti.	3,99	0,89
Objašnjava ulogu pojedinca i skupine u poticanju, sprječavanju i rješavanju vršnjačkog i drugih oblika nasilja u školi.	4,09	0,93
Objašnjava primjereno postupanje prema privatnoj imovini i javnom dobru.	3,79	0,90
Poznaje svoju ulogu u razvoju školske kulture i demokratizaciji škole.	3,59	1,05

Sudionici smatraju da ishod: „*Oprimjeruje i objašnjava osobnu odgovornost pojedinca prema razrednoj zajednici i demokratizaciji škole.*“ koji je dobio najmanju vrijednost ($M = 3,53$, $SD = 0,99$), učenici teško dostižu s obzirom na znanje. Ishod koji je dobio najveću vrijednost ($M = 4,36$, $SD = 0,76$): „*Svojim riječima opisuje nenasilno ponašanje i daje primjer za nj.*“ sudionici smatraju da će učenici lakše dostići (Tablica 4). Za dobivene rezultate možemo reći da su očekivani s obzirom da će djeca uvijek lakše moći prepoznati i opisati nasilno i nenasilno ponašanje, odnosno razlučiti nenasilno od nasilnog ponašanja, i dati primjer na to. S druge strane, ishod koji je dobio najmanju vrijednost trebao bi biti ostvariv s obzirom na to da se radi o objašnjenju osobne odgovornosti pojedinca prema razrednoj nastavi, prema tome učenici bi svakako trebali biti u mogućnosti dostići ovaj ishod.

Tablica 5. *Mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja s obzirom na vještine*

Ishodi	M	SD
Uključuje se u zajedničke aktivnosti razrednog odjela i izvršava svoj dio zadatka.	3,96	0,88
Uključuje se u pomaganje vršnjacima u svakodnevnim situacijama uz pomoć odraslih.	3,81	0,97
Samoinicijativno pomaže učenicima kojima je pomoć potrebna.	3,93	0,84
Sudjeluje u davanju prijedloga nenasilnog ponašanja i povezuje ih s	3,82	0,87

primjerima iz svakodnevnih situacija.		
Koristi se nenasilnom komunikacijom.	4,26	0,87
Ukazuje na dobrobit čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	3,96	0,84
Vrednuje utjecaj svojih odluka na razvoj razredne zajednice i demokratizaciju škole.	3,44	0,89
Aktivno raspravlja o pitanjima važnima za život i rad u školi.	3,59	0,97
Istražuje i koristi se s više izvora informiranja.	3,61	0,93
Uspoređuje informacije i kritički ih promišlja.	3,59	0,99
Predlaže humanitarne akcije i sudjeluje u njima.	3,60	0,92
Uključuje se u skupinu vršnjačke pomoći.	3,59	0,92
Koristi se tehnikama nenasilnog rješavanja sukoba.	3,93	0,89
Uočava i povezuje utjecaj postupanja prema privatnoj i javnoj imovini na kvalitetu života u školi.	3,70	0,89
Prepoznaje pojavne oblike korupcije.	3,39	0,99
Svojim ponašanjem doprinosi razvoju školske kulture i demokratizaciji škole.	3,59	0,98

Studenti smatraju da ishod: „*Prepoznaje pojavne oblike korupcije*“ učenici teško dostižu s obzirom na vještine ($M = 3,39$, $SD = 0,99$), dok ishod: „*Koristi se nenasilnom komunikacijom*“ studenti smatraju da učenici lakše mogu dostići ($M = 4,26$, $SD = 0,87$). Ishodi s najmanjom i najvećom vrijednosti iskazani su u tablici (Tablica 5). Dobiveni rezultati ukazuju da studenti smatraju kako će učenici moći reagirati primjereno u određenim situacijama i koristiti se nenasilnim komunikacijama. Ishod koji je dobio najmanju vrijednost pokazuje da studenti smatraju kako učenici u 1. i 2. obrazovnom ciklusu još nisu sposobni vidjeti i prepoznati različite oblike korupcije, što je sasvim očekivano mišljenje. Učenici su već u razrednoj nastavi poučeni oblicima pravilnoga funkcioniranja zajednice u kojoj odrastaju i žive, što pridonosi uspješnijem funkcioniranju njihove zajednice.

Tablica 6. *Mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja s obzirom na stavove*

Ishodi	M	SD
Podržava uspjeh zajednički planiranih aktivnosti.	3,85	0,86
Pokazuje spremnost za solidarno ponašanje.	4,05	0,74
Podržava nenasilno ponašanje.	4,25	0,89
Zalaže se za čuvanje vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	4,05	0,85
Iskazuje privrženost razrednoj zajednici.	3,73	0,92
Podržava demokratizaciju škole.	3,51	0,92
Zalaže se za sudjelovanje u aktivnostima škole.	3,86	0,89
Zalaže se za solidarnost u školi.	3,98	0,73
Sudjeluje u edukaciji za prevenciju negativnih oblika ponašanja.	3,82	0,93

Smatra da je nenasilna komunikacija važna za osobni uspjeh u školi i kvalitetan život u školi.	4,13	0,85
Prihvaća odgovornost za postupanje prema privatnoj imovini i javnom dobru.	3,81	0,94
Zalaže se za pozitivnu školsku kulturu.	3,82	0,93

Sudionici istraživanja smatraju da ishod: „*Podržava demokratizaciju škole*“ koji je dobio najmanju vrijednost učenici teško dostižu s obzirom na stavove, dok ishod: „*Podržava nenasilno ponašanje*“, koji je dobio najveću vrijednost, učenici dostižu puno lakše (Tablica 6). Dobiveni rezultati pokazuju da učenici imaju vrlo razvijen osjećaj za podržavanje nenasilnoga ponašanja te da se o tome dovoljno razgovara u njihovoj školi i zajednici. Ishod koji je dobio najmanju vrijednost „*Podržava demokratizaciju škole*“, studenti su procijenili da će učenici teško dostići jer smatraju kako su učenici u toj dobi (razredna nastava) slabije upoznati s pojmom „demokratizacija“ te da bi više učenja i poučavanja na tu temu svakako doprinijelo postizanju tog ishoda.

Na pitanje: „*Ako mislite da se poučava o civilnom društvu u školama, u okviru kojeg/kojih predmeta ili područja i na koji način?*“, studenti su najčešće odgovarali da se o civilnom društvu poučava unutar predmeta: biologija, politika i gospodarstvo, sociologija, etika, vjeronauk, sat razredne zajednice, hrvatski, priroda i društvo, kroz izvannastavne aktivnosti, u razrednoj nastavi, povijest, filozofija, građanski odgoj.

U završnom dijelu anketnoga upitnika postavili smo pitanje studentima što misle o civilom društvu te jesmo li ovim upitnikom obuhvatili sve sadržaje, ukoliko nismo, studenti su mogli dodati sadržaje. Većina studenata se složila da smo obuhvatili sve sadržaje ovim upitnikom, a kao vlastito mišljenje navodili su kako se u školama treba što više poučavati učenike o civilnom društvu. Također smatraju da smo kao društvo zanemarili važnost civilnoga društva.

8. Zaključak

Građanski odgoj i obrazovanje se od 1999. godine poučava u školama Republike Hrvatske, ali tek od 2014. godine obavezno, kao međupredmetna tema. *Cjelovitom kurikularnom reformom* i dalje se planira njegovo međupredmetno provođenje. Cilj Građanskoga odgoja i obrazovanja je razvoj učenika kao odgovornoga i aktivnoga građanina koji sudjeluje u razvoju demokratske zajednice. U dokumentu *Cjelovite kurikulane reforme* iz 2015. za svaku međupredmetnu temu pa tako i za Građanski odgoj i obrazovanje postoje jasno definirani ishodi učenja koje će učenici dostići. Ukupno je pet odgojno-obrazovnih ciklusa određenih prijedlogom *Nacionalnog kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*. Razrednu nastavu obuhvaćaju 1. i 2. ciklus, a vrijednosti na kojima se temelje su: ljudska prava i odgovornost, solidarnost, prihvaćanje različitosti, odgovornost za društveno dobro, a u odgojno-obrazovnom procesu učenici trebaju biti odgovorni i aktivni sudionici razredne, lokalne i globalne zajednice. Istraživačko i iskustveno učenje najbolji je način učenja, nudeći učenicima konkretnu primjenu svojih znanja te učenje iz neposredne stvarnosti. Takvim pristupom učenju povezuje se tradicionalna nastava u učionici s izvanučioničkom nastavom, te na takav način učenici mogu najjasnije razumijeti Građanski odgoj i obrazovanje.

Jedna od domena u novom prijedlogu *Kurikuluma* je Civilno društvo. Upravo su ta domena i njezini ishodi bili osnova našega istraživanja. Građanski odgoj i obrazovanje pretpostavka je učenju za aktivnost u civilnom društvu. Civilno društvo jedna je od najkonkurentnijih tema društvenih znanosti, a njezinu osnovu čine aktivni građani koji će svojim poznavanjem prava koja im pripadaju, oblikovati instituciju i na taj način ponuditi rješenja za aktualne probleme zajednice. U civilnom društvu ljudi se udružuju radi promicanja zajedničkih interesa kroz različite načine, kao što su: potpisivanje peticija, davanja u humanitarne svrhe, pisanja pisama za novine, sudjelovanje u akcijama zajednice, sudjelovanje u demonstracijama i sl.

Dobiveni rezultati u istraživanju pokazuju da studenti smatraju kako su učenici razredne nastave svakako sposobni postići ishode učenja koji su opisani u prijedlogu *Kurikuluma Cjelovite kurikularne reforme*, te standardizirani s obzirom na znanje, vještine i stavove. Zaključujemo da su ovi rezultati pozitivni i zadovoljavajući, te da je potrebno uvoditi što više sadržaja koji će potaknuti učenike na samoinicijativu i zanimanje za sadržaje iz Građanskoga odgoja i obrazovanja, te sudjelovanje i

doprinos zajednici u kojoj žive. Samo provođenje sadržaja Građanskoga odgoja i obrazovanja nažalost nije dovoljno, ukoliko se ne potakne učenike na samoinicijativu i sudjelovanje.

9. Literatura

Diković, M. (2013.). *Značaj razrednog ozračja u građanskom odgoju i obrazovanju*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Bežovan, G. (2004.). *Civilno društvo*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Ćulum, B., Ledić, J. (2010.). *Učenje zalaganjem u zajednici – integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana*. Revija za socijalnu politiku, 17 (1). str. 71-88.

Pavić-Rogošić, L. (2004.). *Naša zajednica naša odgovornost: Priručnik za uspješno organiziranje lokalne zajednice*, I. izdanje. Zagreb: ODRAZ .

Skok, P. (2002.). *Izvanučionička nastava* . Zagreb: Pedagoški servis.

Spajić-Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001.). *Interdisciplinarni rječnik: Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.

Tatković, N., Diković, M., Štifanić, M. (2015.). *Odgoj i obrazovanje za razvoj danas i sutra – Ekološke i društvene paradigme*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Mrežne stranice:

- Agencija za odgoj i obrazovanje (2012.). Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, Dostupno na: http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5488:kurikulum-graanskog-odgoja-i-obrazovanja-&catid=502:eksperimentalno-provoenje-goo-a&Itemid=615 [Pristupljeno: 8. siječnja 2018.]
- Kurikul učeničke zadruge Osnovna skola Ivana Rangera Kamenica (2017). Dostupno na :<http://www.os-kamenica.com/ucenicka-zadruga/kurikulum-ucenicke-zadruga> [Pristupljeno: 7. siječnja 2018.]
- Narodne novine. Odluka o donošenju i Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole, Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_08_104_2019.html [Pristupljeno: 14. siječnja 2018.]

- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2016.). Nacionalni kurikulum međupredmetne teme, Građanski odgoj i obrazovanje, Dostupno na: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Gra%C4%91anski-odgoj.pdf> [Pristupljeno: 7. siječnja 2018.]
- Ministarstvo znanosti, znanosti i sporta (2014.). Odluka o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole. Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/strucni2014/Graanski_odgoj-program_2014_08_104_2019.pdf [Pristupljeno: 7. siječnja 2018.]

10. Prilozi

ANKETNI UPITNIK o civilnom društvu za studente i studentice Učiteljskog studija i Filozofskog fakulteta

Poštovani studenti/poštovane studentice, u sklopu diplomskog rada provodimo istraživanje o mišljenju studenata i studentica o temama i sadržajima vezanima uz Civilno društvo. Molimo Vas da pažljivo pročitate pitanja i iskreno odgovorite na svako pitanje. Upitnik je anonimn.

OPĆI PODACI

Spol: M Ž

Dob: _____

Studijski smjer i godina studija: _____

Jeste li član neke udruge, ako da, koje i koliko dugo?

I. dio

1.	U kojoj mjeri se slažete s tvrdnjama koje opisuju civilno društvo?(U svakom redu zaokružite samo jedan broj!)	izrazito malo	malo	osrednje	mnogo	vrlo mnogo
1.	aktivnosti poput političkog društva s aktivnim građanima koji su oblikovali njegove institucije i politiku	1	2	3	4	5
2.	dio društva koji podrazumijeva sve aktivnosti koje su pokrenuli građani koji vode računa o svojim pravima	1	2	3	4	5
3.	dio društva koji uključuje različite organizacije koje se nazivaju dobrovoljnim i neovisnim	1	2	3	4	5
4.	dio društva koji uključuje različite organizacije koje se nazivaju neprofitnim, nevladinim i trećim sektorom	1	2	3	4	5
5.	dio društva kojemu je osnova sloboda udruživanja i djelovanja u kojem se prepoznaje opće dobro	1	2	3	4	5
6.	aktivnosti čija je jedna od najkonkurentnijih tema u suvremenim društvenim znanostima o kojoj nema jedinstvene ili dominantne teorije	1	2	3	4	5
7.	aktivnosti aktivnih građana kojima se posreduje između građana i vlasti	1	2	3	4	5
8.	dio društva koji predstavlja kočnicu svemoći i samovolji države	1	2	3	4	5
9.	dio društva koji promiče društvenu koheziju temeljenu na poštivanju ljudskih prava i sloboda, različitosti i nediskriminacije što je presudno za dobrobit kulturno pluralnih društava	1	2	3	4	5
10.	aktivnosti kojima se promiče osjećaj povjerenja i zajedništva među građanima	1	2	3	4	5
11.	dio društva koji omogućuje učenje i socijalizaciju kroz iskustvo timskog rada na postavljanju ciljeva, planiranju akcija i provjeri njihove učinkovitosti	1	2	3	4	5
12.	aktivnosti kojima se unaprjeđuje socijalni kapital zajednice	1	2	3	4	5

2. U kojoj se mjeri, Vi osobno, uključujete u aktivnosti Vaše zajednice? (Zaokružite samo jedan odgovor!)

- a. nimalo
- b. vrlo malo
- c. osrednje
- d. mnogo
- e. vrlo mnogo

3. Navedite nekoliko udruga i organizacija koje djeluju na području Vaše lokalne zajednice:

4.	U kojoj mjeri smatrate da je važno uključivati se u aktivnosti zajednice da bi se zaštitila ljudska prava?(U svakom redu zaokružite samo jedan broj!)	izrazito malo	malo	osrednje	mnogo	vrlo mnogo
1.	aktivnosti uže zajednice (studij, fakultet, sveučilište)	1	2	3	4	5
2.	aktivnosti lokalne zajednice (općina, grad)	1	2	3	4	5
3.	aktivnosti regije (županija)	1	2	3	4	5
4.	aktivnosti nacionalne zajednice	1	2	3	4	5
5.	aktivnosti međunarodne zajednice	1	2	3	4	5

II. dio

5.	Procijenite u kojoj mjeri će Vaši budući učenici dostići navedene ishode učenja s obzirom na ZNANJE:(U svakom redu zaokružite samo jedan broj!)	izrazito malo	malo	osrednje	mnogo	vrlo mnogo
1.	Opisuje svojim riječima dobrobit zajedničkih aktivnosti u razrednom odjelu.	1	2	3	4	5
2.	Opisuje važnost međusobnog pomaganja.	1	2	3	4	5
3.	Svojim riječima opisuje nenasilno ponašanje i daje primjer za nj.	1	2	3	4	5
4.	Davanjem primjera objašnjava važnost čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	1	2	3	4	5
5.	Oprimjeruje i objašnjava osobnu odgovornost pojedinca prema razrednoj zajednici i demokratizaciji škole.	1	2	3	4	5
6.	Opisuje ulogu učenika u uočavanju, istraživanju i rješavanju problema u školi.	1	2	3	4	5
7.	Objašnjava važnost solidarnosti.	1	2	3	4	5
8.	Objašnjava ulogu pojedinca i skupine u poticanju, sprječavanju i rješavanju vršnjačkog i drugih oblika nasilja u školi.	1	2	3	4	5
9.	Objašnjava primjereno postupanje prema privatnoj imovini i javnom dobru.	1	2	3	4	5
10.	Poznaje svoju ulogu u razvoju školske kulture i demokratizaciji škole.	1	2	3	4	5

6.	Procijenite u kojoj mjeri će Vaši budući učenici dostići navedene ishode učenja s obzirom na VJEŠTINE:(U svakom redu zaokružite samo jedan broj!)	izrazito malo	malo	osrednje	mного	vrlo mnogo
1.	Uključuje se u zajedničke aktivnosti razrednog odjela i izvršava svoj dio zadatka.	1	2	3	4	5
2.	Uključuje se u pomaganje vršnjacima u svakodnevnim situacijama uz pomoć odraslih.	1	2	3	4	5
3.	Samoinicijativno pomaže učenicima kojima je pomoć potrebna.	1	2	3	4	5
4.	Sudjeluje u davanju prijedloga nenasilnog ponašanja i povezuje ih s primjerima iz svakodnevnih situacija.	1	2	3	4	5
5.	Koristi se nenasilnom komunikacijom.	1	2	3	4	5
6.	Ukazuje na dobrobit čuvanja vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	1	2	3	4	5
7.	Vrednuje utjecaj svojih odluka na razvoj razredne zajednice i demokratizaciju škole.	1	2	3	4	5
8.	Aktivno raspravlja o pitanjima važnima za život i rad u školi.	1	2	3	4	5
9.	Istražuje i koristi se s više izvora informiranja.	1	2	3	4	5
10.	Uspoređuje informacije i kritički ih promišlja.	1	2	3	4	5
11.	Predlaže humanitarne akcije i sudjeluje u njima.	1	2	3	4	5
12.	Uključuje se u skupinu vršnjačke pomoći.	1	2	3	4	5
13.	Koristi se tehnikama nenasilnog rješavanja sukoba.	1	2	3	4	5
14.	Uočava i povezuje utjecaj postupanja prema privatnoj i javnoj imovini na kvalitetu života u školi.	1	2	3	4	5
15.	Prepoznaje pojavne oblike korupcije.	1	2	3	4	5
16.	Svojim ponašanjem doprinosi razvoju školske kulture i demokratizaciji škole.	1	2	3	4	5

7.	Procijenite u kojoj mjeri će Vaši budući učenici dostići navedene ishode učenja s obzirom na STAVOVE: (U svakom redu zaokružite samo jedan broj!)	izrazito malo	malo	osrednje	mного	vrlo mnogo
1.	Podržava uspjeh zajednički planiranih aktivnosti.	1	2	3	4	5
2.	Pokazuje spremnost za solidarno ponašanje.	1	2	3	4	5
3.	Podržava nenasilno ponašanje.	1	2	3	4	5
4.	Zalaže se za čuvanje vlastite, tuđe i zajedničke imovine.	1	2	3	4	5
5.	Iskazuje privrženost razrednoj zajednici.	1	2	3	4	5
6.	Podržava demokratizaciju škole.	1	2	3	4	5
7.	Zalaže se za sudjelovanje u aktivnostima škole.	1	2	3	4	5
8.	Zalaže se za solidarnost u školi.	1	2	3	4	5
9.	Sudjeluje u edukaciji za prevenciju negativnih oblika ponašanja.	1	2	3	4	5
10.	Smatra da je nenasilna komunikacija važna za osobni uspjeh u školi i kvalitetan život u školi.	1	2	3	4	5
11.	Prihvaća odgovornost za postupanje prema privatnoj imovini i javnom dobru.	1	2	3	4	5
12.	Zalaže se za pozitivnu školsku kulturu.	1	2	3	4	5

8. Znete li poučava li se o aktivnostima civilnog društva u:

a. osnovnim školama	DA	NE
b. srednjim školama	DA	NE

9. Ako mislite da se poučava o civilnom društvu u školama, u okviru kojeg/kojih predmeta ili područja i na koji način?

ZAVRŠNI DIO

10. Što mislite o civilnom društvu? Dodajte sadržaje ako mislite da ih nismo obuhvatili ovim anketnim upitnikom.

Zahvaljujemo Vam na suradnji!

Prilog – Primjer godišnjeg plana i programa učeničke zadruge „Korpica“ za školsku godinu 2017./2018.

Vrijeme realizacije	Sadržaj (vrsta i sadržaj aktivnosti)	Metode i oblici rada	Mjesto izvođenja	Suradnici (u i izvan škole)	Potrebna sredstva i za što (iznosi i namjena)
IX	Sastanak s voditeljima sekcija učeničke zadruge Dogovori o programu rada učeničke zadruge Motiviranje učenika za članstvo u učeničkoj zadrugi – anketni listić Nastup zadruge na Međunarodnom čipkarskom festivalu Kalembarska pepijevka Obilježavanje Dana europske baštine	metoda razgovora metoda metoda demonstracije	Škola, Lepoglava	-voditelji sekcija -ravnateljica -pedagoginja	Materijal i pribor nepohodan za rad 700,00 kn - vođenje radionica za posjetitelje Čipkarskog festivala (učenici) 2000,00
X	Izrada godišnjeg plana rada – svaka sekcija Usvajanje godišnjeg plana Godišnja skupština UZ Usvajanje godišnjeg programa učeničke zadruge Posjet gospodarstveniku	metoda razgovora demonstracija metoda praktičnih radova skupni rad individualni rad		-voditelji sekcija -ravnateljica -pedagoginja -učenici -vanjski suradnici	500,00 kn
XI	Izrada tehničke dokumentacije (zajedno s učenicima) Poslovni plan Zaštita na radu Edukacija za članove učeničke zadruge putem radionica	metoda razgovora izlaganje demonstracija skupni rad Individualni rad		-voditelji sekcija -ravnateljica -pedagoginja -učenici -vanjski suradnici	- materijali za ambalažu i prigodno pakiranje proizvoda 500,00 kn

Sažetak

Glavni cilj odgojno-obrazovnog sustava postaje aktivno građanstvo i sve više se promiče u nacionalnim kurikulumima većine zemalja. Time se želi uključiti i poučiti učenike da postanu aktivni i odgovorni građani koji poznaju prava koja im pripadaju, te na takav način ostvare poštivanje različitosti utemeljene na vrijednostima zaštite dječjih i ljudskih prava. Civilno društvo je dio društva koji promiče društvenu koheziju temeljenu na poštivanju ljudskih prava i sloboda, različitosti i nediskriminacije što je presudno za dobrobit kulturno pluralnih društava. Poučavanjem učenika o Građanskom odgoju i obrazovanju te o civilnom društvu, kao jednom domenom prijedloga *Nacionalnog kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*, aktiviramo učenike kao buduće odgovorne građane koji će znati i htjeti doprinositi svojoj zajednici.

Iako Građanski odgoj i obrazovanje u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu već postoji, u radu se prikazuje uvođenje Građanskoga odgoja i obrazovanja kao temelj za promicanje ljudskih prava, s naglaskom na domenu civilno društvo. Cilj istraživanja u ovom završnom radu jest na temelju ishoda učenja iz prijedloga *Nacionalnoga kurikuluma međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje*, koji je nastao u sklopu *Cjelovite kurikularne reforme* iz 2016. godine, ispitati procjene studenata učiteljskog studija Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti i humanističkih studija Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli u kojoj mjeri učenici mogu dostići ishode učenja s obzirom na znanja, vještine i stavove, te ispitati njihova stajališta o civilnom društvu i sudjelovanju u zajednici u kojoj žive. Dobiveni rezultati ukazuju na to da studenti smatraju da učenici mogu dostići ishode učenja s obzirom na znanja, vještine i stavove. Također, rezultati ukazuju da studenti rijetko ili uopće ne sudjeluju u zajednici te smatraju da oni, kao pojedinci, ne mogu puno toga promijeniti.

Ključne riječi: kurikulum, Građanski odgoj i obrazovanje, ishodi učenja, procjena studenata, zajednica, civilno društvo

Summary

The main goal of our educational system becomes active citizenship and it is more and more promoted in national curriculums in many countries. This is how we want to involve and teach students to become active and responsible citizens who know their rights, and respect the differences based on values of effective protection of children's and human rights. Civil society is part of the society that promotes social cohesion based on respect of human rights and freedom, dissimilarities and nondiscrimination, what is crucial for well-being of culturally plural societies. Teaching students about Citizenship education and about civil society, as one part of Citizenship education, we activate students as a future responsible citizens who will know how to contribute their community.

Although Citizenship education in Croatian educational system already exist, in this work we present introduction of Citizenship education as a base for promotion human rights, with an accent on a domain about civil society. The goal of the research in this final work is based on learning outcomes from the proposal of *National Curriculum of the Citizenship education*, which is created within *Croatian Whole Curricular Reform* from 2016, to examine the estimates of teacher training students from the Faculty of educational sciences and humanistic studies from the Faculty of Philosophy Juraj Dobrila in Pula, about the extent to which students can achieve learning outcomes with regards to their knowledge, skills and attitudes; and also to examine students opinion about civil society and their participation in the local community. The results indicate that respondents consider that students can achieve outcomes with regards to their knowledge, skills and attitudes. Results also indicate that students (respondents) are rarely involved in their community, considering that they, as an individual, can not change a lot.

Key words: curriculum, Citizenship education, learning outcomes, assessment of students, community, civil society

Popis tablica i grafova

POPIS TABLICA

Tablica 1. Razlike između tri studentske aktivnosti prema ishodima učenja, usmjerenosti i odnosima sa zajednicom

Tablica 2. Mišljenje studenata o poučavanju o civilnom društvu u školama

Tablica 3. Mišljenje studenata o tvrdnjama koje opisuju civilno društvo

Tablica 4. Mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja s obzirom na znanje

Tablica 5. Mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja s obzirom na vještine

Tablica 6. Mišljenje studenata o dostizanju ishoda učenja s obzirom na stavove

POPIS GRAFOVA

Graf 1. Uzorak prema spolu

Graf 2. Uzorak prema godini studija

Graf 3. Uzorak prema studiju

Graf 4. Mišljenje studenata o njihovoj uključenosti u zajednici